

UĞURSUZLUĞUN PSİKO-SOSYAL SEBEPLERİ VE KUR'AN'DA UĞURSUZLUK OLGUSU

Kerim YILMAZ*

Öz

Bu çalışmanın amacı, eski çağlardan beri var olan ve günümüzde varlığını devam ettiren uğursuzluğun psiko-sosyal sebeplerini belirlemeye çalışıp durum tespiti yaptıktan sonra Kur'an'ın uğursuzluğa yaklaşımını sünnetten de destek olarak ortaya koymaya çalışmaktır. Bu bağlamda çalışmada uğursuzluğun tanımı, uğursuzluğun psiko-sosyal sebepleri, çeşitli din ve toplumlarda uğursuz sayma örnekleri, Kur'an'da uğursuzluğun anlam alanına giren kelimeler ve Kur'an'ın uğursuzluğa yaklaşımı üzerinde durulmuştur. Ayrıca bazı meal ve tefsirlerde "nahs, husûm ve meş'eme" kelimelerine uğursuzluk anlamı verilmesine eleştirel olarak yaklaşmıştır. Sonuç olarak Kur'an'da uğursuzluk anlamına gelen "tetayyür" kelimesinin odak kelime olduğu, uğursuz saymanın geçmişinin Kur'an'a göre Hz. Salih dönemine, yazılı kaynaklara göre ise eski Mezopotamya'ya dayandığı ve çeşitli toplum ve dinlerin kültüründe -ilahî dinler bunu yasaklasa da- bir şekilde varlığını devam ettirdiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca Kur'an'da uğursuzluk olgusundan negatif olarak bahsedildiği, uğursuzluğun insanların hayatında psiko-sosyal yönden olumsuz etkileri olduğu ortaya çıkmıştır. Mekkî surelerde bu konunun olumsuzluğuna dikkat çekilmesi de uğursuzluğun insanların inanç hayatından çıkarılması gerektiğini göstermektedir. Bazı meal ve tefsirlerde "nahs, husûm ve meş'eme" kelimelerine uğursuzluk anlamı verildiği tespit edilmiştir. Ancak bu durum insanlar tarafından bazı günlerin uğursuz, bazı günlerin uğurlu gibi algılanmasına sebep olacağından "nahs" kelimesine "şiddetli azap günleri", "husûm" kelimesine Âd kavminin "kökünün kazanması için sürekli" esen fırtına ve "meş'eme" kelimesine "bedbaht olanlar" anlamının verilmesi daha uygun gözükmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Uğursuzluk, Psiko-Sosyal, Tetayyür, Nahs

THE PSYCHO-SOCIAL REASONS OF OMINOUSNESS AND THE PHENOMENON OF OMINOUSNESS IN THE QURAN

Abstract

The aim of this study is to try to manifest the Quran's approach to dealing with ominousness by receiving support from the sunnah after determining the status by endeavoring to designate the psycho-social reasons of ominousness which has been present since ancient times and is still present. Within this context, the definition of ominousness, the psycho-social reasons of ominousness, the examples of considering ominous in various religions and communities, the words taking a place in the semantic field of ominousness in the Quran and the Quran's approach

Atf: Yılmaz, Kerim (2019), "Uğursuzluğun Psiko-Sosyal Sebepleri ve Kur'an'da Uğursuzluk Olgusu", *Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (16), ss. 269-294.

* Arş. Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı, yilmazkerim@ohu.edu.tr, orcid.org/0000-0003-0712-6725

about ominousness had been emphasized. In addition, the naming of the words “nahs, husum and mash’ama” as ominousness in some interpretations and commentaries of the Quran and tafsirs have been critically covered. As a consequence, the word of “tetayyur” which means ominousness in the Quran is the focus word, the origin of considering ominous is the age of Prophet Saleh and according to written sources its origin is the ancient Mesopotamia, and the continue of its existence in the culture of several religions and communities one way or another – although divine religions forbid it – have emerged. Furthermore, it has revealed that the phenomenon of ominousness has negatively mentioned in the Quran and ominousness has negative effects in people’ lives from psycho-social aspects. Drawing attention to the negativity of this subject in Meccan chapters has showed that it is necessary to remove ominousness from people’ faith lives. It has been determined that the words “nahs, husum and mash’ama” have been named as ominousness in some interpretations and commentaries of the Quran and tafsirs. It has been seemed that it is more appropriate to mean the word of “nahs” as “violent torment days”, the word of “huşum” as “the storm which always blows to eradicate” of the people of ‘Ad and the word of “mash’ama” as the “miserable ones” because of causing of this situation being perceived by people as some days are auspicious and ominous.

Keywords: The Quran, Ominousness, Psycho-Social, Tetayyur, Nahs.

Giriş

Sosyal bir varlık olarak toplum içinde var olma mücadelesini veren insanoglu yaşı, cinsiyeti ve eğitim düzeyi ne olursa olsun zaman zaman bazı şeylere değer atfedebilir. Herhangi bir eşyaya, zaman dilimine, mekâna, canlı veya cansız bir varlığa değer atfetmenin örneklerini evde, okulda, işte, stadyumda, televizyonda kısacası hayatın her alanında olumlu veya olumsuz şekilde görmek mümkündür. Değer atfetmenin olumlu şekli uğurlu, olumsuz şekli ise uğursuz kabul etme şeklinde kendini gösterebilir.¹ Bir şeye olumlu veya olumsuz değer atfedilip o şey uğurlu veya uğursuz sayıldığında ise bu durum insanların yaşam tarzlarını etkileyebilmektedir. Çünkü insanlar bir şeye uğur veya uğursuzluk atfettiğinde davranışı değişebilmektedir. Bir kimse herhangi bir maddeyi uğurlu saydığına onu yanında taşıyabilmekte, uğursuz saydığına ise ondan uzaklaşabilmektedir.²

Bilinen ilk örnekleri eski Mezopotamya’ya dayanmakta olan uğursuzluk olgusu, çeşitli din ve kültürlerde varlığını devam ettirmiştir.³ Bilim ve tekniğin ilerlediği günümüzde de farklılık arz etmekle birlikte dünyanın birçok yerinde din ve kültürlerde varlığını devam ettirmektedir. Yapılan araştırmalarda İslam dünyasında ve ülkemizde de bu olgunun canlılığını koruduğu ortaya çıkmıştır.⁴

¹ Ali Köse- Ali Ayten, “Bâtil İnanç ve Davranışlar Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Analiz”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IX sy. 3 (2009): 46.

² Ali Çelik, *İslam’ın Kabul veya Reddettiği Halk İnanışları -Hicaz Bölgesi-* (İstanbul: Beyan Yay., 1995), 129-130.

³ Kürşat Demirci, “Uğursuzluk, Dinler Tarihi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 42 (Ankara: TDV Yay., 2012), 52-53.

⁴ Mustafa Varlı, *Bidat, Hurâfe ve Batıl İnançlar* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008), 415-455; Durmuş Arık, “Uğur ve Uğursuzluk”, *Halk İnanışları El Kitabı* içinde, ed., Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, (Ankara:

Bundan dolayı bu çalışmamızda uğursuzluğun psiko-sosyal sebeplerini ve Kur'an'ın uğursuzluğa yaklaşım biçimini ele almaya çalışacağız.

Bu bağlamda araştırma konusunun problemini “Eski çağlardan beri insanların hayatında önemli bir yer tutan uğursuz saymanın psiko-sosyal sebepleri nelerdir? Uğursuzluk olgusuna Kur'an'ın yaklaşımı nasıldır?” soruları oluşturmaktadır.

Bu problematiği alt başlıklar altında şöyle ifade edebiliriz. Uğursuz sayma nedir? Uğursuz saymanın sebepleri nelerdir? Diğer toplumlarda da uğursuz sayma var mıdır? Kur'an'da uğursuzluk anlamında kullanılan kelimeler nelerdir? Kur'an'ın uğursuzluğa yaklaşımı nasıldır?

Bu çalışmanın amacı, uğursuzluğun psiko-sosyal sebeplerini belirlemeye çalışıp durum tespiti yaptıktan sonra Kur'an'ın uğursuzluğa yaklaşımını ilgili ayetler çerçevesinde sünnetten de destek alarak ortaya koymaya çalışmaktır. Nihâî hedefimiz bu konuda kesin bir hükme varmak değil; bu konudaki kanaatimizi Kur'an ve sünnet ışığında ortaya koyup konuyu ilmi tartışmaya açmaktır.

Öncelikle uğursuzluk olgusunun kavramsal çerçevesi üzerinde durulup, uğursuz saymanın psiko-sosyal nedenleri belirlenmeye çalışılacak ve çeşitli din ve toplumlardaki uğursuzluk örnekleriyle desteklenecektir. Daha sonra Kur'an'daki uğursuzlukla ilgili kelimelerin anlam alanları Arapça sözlükler yardımıyla belirlenmeye çalışılıp tefsirler vasıtasıyla Kur'an'ın uğursuzluğa yaklaşımı, ilgili hadislere de atıfta bulunarak incelenecektir. Ayrıca bazı meal ve tefsirlerde uğursuzluk anlamı verilen kelimelere doğru bir şekilde anlam verilip verilmediği araştırılacaktır.

Bu alandaki çalışmalar genellikle batıl inançlar ve halk inanışları başlığı altında yapılmış olup;⁵ ülkemizde sadece hadislerde uğur ve uğursuzlukla ilgili bir çalışma yapılmıştır.⁶ Arap dünyasında ise Filistin'de Camiatü'l-İslamiyye'de Kalam alanında uğursuzluk üzerine yüksek lisans çalışması yapılmış ancak Kur'an'la ilgili olarak sadece “tetayyür” kelimesine değinilmiştir.⁷ Uğursuzluğun psiko-sosyal sebeplerini ve Kur'an'ın uğursuzluğa yaklaşımı ile ilgili tüm kelimeleri kapsayan ayrıntılı bir çalışmaya ulaşılammış olması bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

1. Uğursuzluğun Tanımı

Uğursuzluk sözlükte “insana kötülük getiren, bir kötülük olacağının belirtilerini taşıyan durum veya nesne” veya “bazı durum ve nesnelere bulunduğu inanan kötülük kaynağı” şeklinde tarif edilmiştir. Dilimizde ayrıca uğursuzluğu ifade etmek için “kadaysızlık, şomluk, şeâmet ve nuhuset” gibi

Grafiker Yay., 2017), 336-340; Tartır, Abîr b. Süleyman b. Muhsin, *et-Tetayyur Mefhûmuhû, Âseruhû ve Subûlü İllâcîhî*, (Yüksek Lisans Tezi, el-Camiatü'l-İslamiyye, 2011), 50-63; Bayram Gözetin, *Denizli'de Manevi Halk İnançlarının Din Fenomolojisi Açısından İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2011), 43-50.

⁵ İsmail Lütfi Çakan, *Hurafeler ve Batıl İnançlar* (İstanbul: İFAV Yay., 2016); Çelik, *İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnanışları -Hicaz Bölgesi-*; Mustafa Varlı, *Bidat, Hurâfe ve Batıl İnançlar*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008).

⁶ Gülfem Hekim, *Hadislerde Uğur ve Uğursuzluk*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1998).

⁷ Tartır, Abîr b. Süleyman b. Muhsin, *et-Tetayyur Mefhûmuhû, Âseruhû ve Subûlü İllâcîhî*, (Yüksek Lisans Tezi, el-Camiatü'l-İslamiyye, 2011).

kelimeler de kullanılmaktadır. Uğursuz kelimesi ise “kötülük getiren, uğurlu olmayan, meymenetsiz, meşum ve menhus” anlamlarında; mecazen ise “hayırsız, işe yaramaz ve kötü” anlamında kullanılmaktadır.⁸ Tanımlamaya bakıldığında uğursuzlukta bir şeye olumsuzluk veya kötülük atfedilmesinin ön plana çıktığını ifade etmek mümkündür.

Bir şeyin tam anlaşılabilmesi için zıddının da bilinmesi gerekir. Uğursuzluğun zıddı olan uğur ise “hayır ve bereket” gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise “insana iyilik ve saadet getirdiğine inanılan durum veya nesne” veya “insana iyilik, saadet ve şans getireceğine inanılan kimse veya genellikle üstte taşınan nesne” anlamında kullanılmaktadır. Bu kelimedden türeyen ve benzer anlamları ifade etmek için “uğur ola, uğurlar olsun, uğuru açık, uğurun açık olsun, uğurunu denemek” gibi deyimler de kullanılmaktadır.⁹ Bu açıklamalardan uğurda bir şey olumluluk veya iyilik atfedilmesinin ön plana çıktığı söylenebilir.

Arapça'da uğursuzlukla ilgili “tetayyür/tıyera, teşe'üm ve nahs” kelimeleri uğursuzluk anlamında kullanılmaktadır.¹⁰ Bunlarla ilgili ayrıntılı bilgi “Kur'an'da Uğursuzluk Olgusuyla İlgili Kelimeler” başlığı altında verilecektir.

Uğursuz saymanın fal inancının sonucuyla ilgili yakından ilişkisi olmasından dolayı burada Arapçadan Türkçeye geçen fal kelimesine de değinmek istiyoruz.

Türkçede fal, “çeşitli teknikler kullanarak gelecekte olacaklar hakkında anlam çıkarma ve bilinmeyenlerden haber verme sanatına” denir. Arapça “fe'l” (فأل) kökünden dilimize geçmiştir.¹¹ Arapçada “fe'l” kelimesi uğursuzluğun aksine bir şey vasıtasıyla uğur tutma anlamına gelir. Hasta olan birinin “ya sâlim” veya hayvanını kaybeden birinin “ya vâcid” diyen başka birini iştmesi ve bununla uğur tuttum demesiyle hastalığının iyileşeceğini veya hayvanını bulacağını ümit etmesi için kullanılır. Aslında “fe'l” kelimesi bir şeyi hem iyiye yorma hem de kötüye yorma anlamındadır. Aynı kökten gelen “tefe'ül” kelimesi de benzer anlamlar ifade etmektedir. Ancak “fe'l” kelimesi Hz. Peygamber döneminden sonra hayra yorma anlamında kullanılır olmuştur.¹² Hz. Peygamber hayatın doğal akışı içinde bazı şeyleri hayra yormuştur. Bu uygulamalara bakıldığında tefe'ülde bulunmak için bir kasıt yoktur.¹³ Ancak daha sonraları bu uygulama yanlış anlaşılacak

⁸ Türk Dil Kurumu, “uğursuzluk”, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 11. Baskı, 2011), 2412; İlhan Ayverdi, “uğursuzluk”, *Kubbealtı Lugatı Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Redaksiyon Ahmet Topaloğlu, (İstanbul: Kubbealtı, 3. Baskı, 2016), 1281.

⁹ Türk Dil Kurumu, “uğur”, *Türkçe Sözlük*, 2412; Ayverdi, “uğur”, *Kubbealtı Lugatı*, 1281.

¹⁰ İlyas Çelebi, “Uğursuzluk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 42 (Ankara: TDV Yay., 2012), 51.

¹¹ Türk Dil Kurumu, “fal”, 848; Ayverdi, “fal”, 368; Mehmet Aydın, “Fal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 12, (Ankara: TDV. Yay., 1995), 134.

¹² Buḥârî, Ebû Abdillâh Muḥammed b. İsmâil. *Saḥîḥu'l-Buḥârî*, Şam-Beyrût: Dâru İbn Keşîr 2002, Tıb, 43-44; İbn Manzûr, Cemalü'd-din Muḥammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, 15 cilt, (Beyrût: Dâru Şâdir, t.y.), 11: 513-514.

¹³ Kalkaşendî, Ebu'l-Abbas, *Şubḥu'l-A şâ*, 14 cilt, (Kâhire: Dâru Kütübü'l-Mışriyye, 1922), 1: 398; Hekim, *Hadislerde Uğur ve Uğursuzluk*, 22.

tefe'ülnamelelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Hatta bu işe Kur'an alet edilerek Kur'an'dan fala bakılmaya başlanmıştır.¹⁴

Cahiliye döneminde, bilinen fal uygulamalarından¹⁵ "iyâfe" ve "zecz'in" önemli bir yeri vardır. İyâfe "cahiliye Araplarının kuş uçurma veya iz sürme yöntemiyle kehanette bulunma yöntemine" denir. "Zecz" kelimesinde de "iyâfe" kelimesine yakın bir anlam vardır.¹⁶ "Zecz", İbn Haldûn'un anlatımından hareketle "bir kişinin bir kuş veya hayvanın soldan sağa doğru geçip kaybolduktan sonra nefsin kuvvetiyle bir işi terk etmeye hızlıca karar vermesi" şeklinde tarif edilebilir.¹⁷ İyâfe ve zecz kelimeleri bazen aynı anlamda da kullanılmıştır. Bazıları tıyera ve zecz'in iyâfe'nin iki farklı şekli olduğunu, bazıları da tıyera'nın genel anlamda olduğunu zecz ve iyâfe'nin onun iki çeşidi olduğunu söylemiştir.¹⁸

Cahiliye döneminde Araplar önemli bir iş yapacakları zaman tahtadan yapılmış ancak tüy takılmamış, üzerinde yap veya yapma şeklinde yazılı olan "ezlâm" (زلام) denen ince fal oklarını çeker, ona göre o işin uğurlu veya uğursuz olacağına inanır ve işlerini ona göre yaparlardı.¹⁹ Buna benzer bir yöntemi Kudüs'ü fethetmeden önce Babil kralı da kullanmıştır.²⁰ Ayrıca cahiliyede kuşların uçuş yönlerine göre fala bakılır ve bir iş uğurlu veya uğursuz sayılırdı.²¹

Yukarıdaki açıklamalar gösteriyor ki faldan çıkan olumlu veya olumsuz duruma göre insanlar bir şeyi uğurlu veya uğursuz sayabilmekte, işlerini bu duruma göre düzenleyebilmektedirler. Bu da onların hayat düzenini etkilemektedir. Çünkü insanlar faldan olumsuz bir sonuç çıktığında uğursuz sayarak yapacağı bir işi ertelemekte veya ondan vazgeçmektedirler.

2. Uğursuz Saymanın Psiko-Sosyal Nedenleri

Bir şeyi uğursuz saymanın temelinde genellikle bir olayı veya durumu kötüye yorumlama veya kötülükten kurtulma arzusunun yattığını ifade etmek mümkündür. Ancak uğursuz saymanın pek çok psiko-sosyal sebebi olabilir. Hatta bir şeyi uğursuz saymanın da birden çok sebebi olabilir. Uğursuz saymanın sebepleri şu başlıklar altında incelenebilir.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için Bk., Mustafa Uzun, "Falnâme" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 12, (Ankara: TDV Yay., 1995), 141-145; Alim Yıldız, "İslâmî Türk Edebiyatında Kur'an Falları", *İslâmî Türk Edebiyatı Sempozyumu*, 195-232.

¹⁵ Cahiliyede fal uygulamaları olarak, "Ezlâm, İyâfe, Zecz, Firâse, İrâfe, Kittfe, Turuk Remil" gibi uygulamalar mevcuttu. Ayrıntılı bilgi için Bk., İbn Haldûn, *Mukaddime*, (Trc., Süleyman Uludağ), (İstanbul: Dergâh Yay., 14. Baskı, 2017), 291-320; Hekim, *Hadislerde Uğur ve Uğursuzluk*, 12-26; Necati Sümer, "Cahiliye Araplarında Falcılık", *Milel ve Nihal-İnanç-Kültür-Mitoloji*, 13, (2016), 135-157.

¹⁶ Çelebi, İlyas, "İyâfe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 23, (Ankara: TDV Yay., 2001), 497.

¹⁷ İbn Haldûn, *Mukaddime*, 301-302; Ayrıca Bk., Taşköprizâde, Ahmed b. Muhammed, *Miftâhu's-Sa'ade ve Misbâhu's-Siyâde fi Mevdûati'l-Ulûm*, 3 cilt, (Beyrût: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiye, 1985), 1: 338-339.

¹⁸ Ali, Cevad, *el-Mufaşşal fi Târihi'l-Arap Kable'l-İslam*, 10 cilt, (Basım Yeri Yok: İntişârâtü's-Şerif er-Radî, 1380), 6: 786-789; Çelebi, "İyâfe", 23: 497.

¹⁹ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Tefsîru't-Taberî Câmiu'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'an*, 12 cilt. nşr., İslam Manşur Abdulhamid, (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2010), 4: 325-327; Ali, *el-Mufaşşal*, 6: 777-778; Mustafa Öz, "Ezlâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 12, (Ankara: TDV Yay., 1995), 67.

²⁰ Hezekiel, 21/21; Ali, *el-Mufaşşal*, 6: 776.

²¹ Ferâhidî, Hâil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn Muretteben alâ Hurûfi'l-Mu'cem*, 4 cilt, nşr., Abdulhamid Hendâvî, (Beyrût: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiye, 2003), 3: 70; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 4: 508-511; Ali, *el-Mufaşşal*, 6: 786-799; Çelebi, "Uğursuzluk", 42: 51.

2. 1. Olayların ve Eşyanın Mahiyetini Bilmemek

Olaylar arasında yanlış sebep sonuç ilişkisi kurulması veya eşyalara çeşitli güç atfedilmesi insanın zihninde onlarda uğursuzluk olduğu düşüncesinin oluşmasına sebep olabilir.²² Adana muhitinde halk kültürü üzerine yapılan bir çalışmaya göre “köpeğin zamansız uluması köyden cenaze çıkacağına, evin çatısına baykuş konması evden cenaze çıkacağına işaret kabul edilmektedir. Ayakkabı veya terliğin ters dönmesi birinin öleceğine delalet ettiğinden bunlar ters döndüğünde hemen düzeltilir. Ayrıca akşam kimseye süt veya yoğurt verilmez. Çarşamba günü çamaşır yıkanmaz.”²³ Yine makas veya bıçağın elden ele alındığında uğursuzluk getireceği inancı da bu konuya örnek olarak verilebilir.²⁴ Bu inançlar olayların ve eşyanın mahiyetini tam olarak bilmemekten kaynaklandığı gibi (ileride geleceği gibi) geleneğe, örf ve adetlere bağlı kalmanın da etkili olduğu söylenebilir.

Bu konuda cahilliğin yani bilgisizliğin de etkili olduğunu ifade etmek mümkündür. Çünkü bilgisiz kimselerde taklit ve olayları sorgulamadan doğrudan kabul etme eğilimi vardır.²⁵

2. 2. Geleceği Bilme Arzusu

İnsanoğlundaki meçhul ve esrarengize karşı merak ve araştırma duygusunun sonucu olarak insanda gerek kendisiyle gerekse çevresiyle ilgili bilinmeyenleri keşfetme ve geleceğini önceden öğrenip ona hükmetme eğilimi vardır. İnsanlar tabiattaki bazı nesne ve varlıkların durumunu yorumlayarak yapacak oldukları işlerini ona göre tasarlayabilmektedir. Bunun için de çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Fala bakıp veya baktırp işleri ona göre tasarlamak, uğurlu veya uğursuz saymak bunlardandır.²⁶ Cahiliye döneminde Araplar bir iş yapacakları zaman sabah evden çıkarken kuşun uçtuğu yöne göre o işi yapıp yapmamaya karar verirlerdi. Eğer kuş soldan sağa doğru uçarsa uğurlu sayılıp o işi yaparlardı; sağdan sola doğru uçarsa uğursuz kabul edilir ve işi yapmaktan vazgeçerlerdi.²⁷

Bu konuda insanın belirsizlikten hoşlanmaması da etkili olmaktadır. Bundan dolayı fal baktırp ona göre hareket etmenin temelinde belirsizlikten kurtulup insanın kendini tatmin etme duygusunun etkili olduğu söylenebilir.²⁸

²² Köse, Ayten, “Bâtıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Analiz”, 54-55.

²³ Zeynep Kök, *Karaisalı (Merkez) Halk Kültürü Araştırması* (Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2006), 51-52.

²⁴ Varlı, *Bidat, Hurâfe ve Batıl İnançlar*, 418-455; Ayrıca Bk., Gözetin, *Denizli’de Manevi Halk İnançlarının Din Fenomenolojisi Açısından İncelenmesi*, 43-50.

²⁵ Musa Bilgiz, *Kur’an’da Bilgi (Kavramsal Çerçeve, Bilgi Türleri)*, (İstanbul: İnsan Yay., 2013), 124-151, 285-294; Gaukhar Kyendyebai, *Üniversite Öğrencilerinde Batıl ve Paranormal İnaç Algısı Üzerine Bir Çalışma: Çanakkale Örneği* (Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2016), 20-21.

²⁶ Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki* (Ankara Bilgesu Yay., 2017), 31; Saenko, Iu. V. “The Superstitions of Today’s College Students”, *Russian Education & Society*, (2005), 84-85; Aydın, “Fal”, 12: 134-136; Sümer, “Cahiliye Araplarında Falcılık”, 135-137.

²⁷ Âlûsî, *Bulûğu'l-Ereb*, 3: 313-314; Ali, *el-Mufaşşal*, 6: 786-799; Çelebi, “Uğursuzluk”, 42: 51; Çelebi, “İyâfe”, 23: 497.

²⁸ Saenko, “The Superstitions of Today’s College Students”, 82-85; Köse, Ayten, “Bâtıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Analiz”, 55-59; Kyendyebai, *Üniversite Öğrencilerinde Batıl ve Paranormal İnaç Algısı Üzerine Bir Çalışma: Çanakkale Örneği*, 15-16.

2. 3. Bela ve Musibete Uğrama

Bu dünya hayatında her insanın başına bela ve musibet gelebilir. İnsan başına kötü bir iş geldiğinde veya felakete uğradığında içinde bulunulan zaman dilimini kendisi veya başkaları uğursuz sayabilmektedir. Eğer başa gelen kötü bir iş veya felaket, hayatında veya toplumdaki bir değişiklikten sonra meydana gelmişse o değişimin meydana gelmesine sebep olan yeni şey de uğursuz sayılabilmektedir. Aynı şekilde başına iyi bir şey geldiğinde ise uğurlu sayılabilmektedir.²⁹ Örneğin Hz. Mûsâ Firavun'u Allah'ın yoluna davet ettiğinde Firavun ve yandaşları inanmamış, Allah da akıllarını başlarına alsınlar diye onları kıtlıkla imtihan etmiş ancak onlar bu kıtlığın sebebinin Hz. Mûsâ ve beraberindekilerin uğursuzluğu olduğunu savunmuşlardır.³⁰ Aynı şekilde Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde de kıtlık olmuş, Yahudilerin bunun sebebinin Peygamberimiz ve ona inananların uğursuzluğu olduğunu iddia etmişlerdir.³¹

2. 4. Örf Adet ve Geleneklere Bağlı Kalma

Örf, adet ve geleneklere bağlı kalma, toplumda bir şeyin atalardan görüldüğü şekilde yaşatılması ve devam ettirilmesidir.³² Kur'an'ı incelediğimizde bazı insanların Allah'ın indirdiğine değil de atalarının dinine veya örf ve adetlerine körü körüne bağlı kaldığını ve onları yaşatmaya devam ettiğini görmekteyiz.³³ Bu konuda taklit ve taassup ön plana çıkmaktadır. Ayrıca bunda insanların geçmişlerinden bir anıyı yaşatma isteğinin de etkili olduğu söylenebilir.³⁴ Atalardan intikal eden uğursuzluk inancı kişide zihinsel çağrışımında bulunduğu için bir şeyin uğursuz sayılması devam ettiriliyor olabilir. Örneğin damında baykuş öten bir evden cenaze çıkacağı inancı³⁵ böyledir. Çünkü baykuş ötmesi evden cenaze çıkacağını çağrıştırmaktadır.

2. 5. Kültürel Etkileşim

Kültürel etkileşim, "Toplumlara ait kültür unsurlarının çeşitli nedenlerle bir toplumdan başka bir topluma geçmesidir." Birbirleri ile iletişimi olan toplumların birbirinden kültürel olarak etkilenmesi kaçınılmazdır.³⁶ Uğursuz saymanın bir toplumda ortaya çıkması kültürel etkileşim yani farklı kültürlerin birbirine etkisiyle olabilir. Uğursuzluk fenomeninin Hristiyanlığın ilk dönemlerinde olmamasına rağmen Erken Orta Çağ'da Yunan ve Roma kültürlerinin etkisiyle Hristiyanlık kültürüne girmesi,³⁷ kuş uçurarak uğurlu veya uğursuz saymanın cahiliye Arapları

²⁹ İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 30 cilt, (Tunus: el-Mektebetü't-Tûnûsî, 1984), 9: 67; 22: 363.

³⁰ A'raf 7/131.

³¹ Nisâ 4/68; Zemaşşerî, Cârullah Ebu'l-Kâsım Maḥmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Haḳâiki Ğavâmidî't-Tenzil ve Uyûni'l-Eḳâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*, 6 cilt, nşr., Âdil Aḳmed Abdu'l-Mevcûd, Ali Muhammed Muavvad, (Riyâz: Mektebetü'l-Obeikân, 1998), 2: 113.

³² Ayverdi, *Kubbealtı Lugatı*, 410.

³³ Bakara 2/170; Mâide 5/104; A'raf 7/28; Yûnus 10/78; Enbiyâ 21/53; Şuarâ 26/74; Lokman 31/21; Zuhruf 43/22-23; Vd.

³⁴ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, (İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2015), 1: 585-586.

³⁵ Varlı, *Bidat, Hurâfe ve Batıl İnançlar*, 418-455; Ayrıca Bk., Gözetin, *Denizli'de Manevi Halk İnançlarının Din Fenomolojisi Açısından İncelenmesi*, 43-50.

³⁶ Mehmet Mandaloğlu, *Doğu-Batı Kültürel Etkileşiminde Orta Asya'dan Göçler (M.S. VI. Yüzyıla Kadar)*, (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2011), 11.

³⁷ Demirci, "Uğursuzluk, Dinler Tarihi", 42: 52-53.

dışında diğer kültürlerde de görülmesi,³⁸ Yine cahiliye Araplarının bir iş yapmaya karar verirken fal oklarına müracaat edip ondan sonra yapmasına benzer bir uygulamayı Babil kralının Kudüs'ü fethetmeden önce yapması bu konuya örnek olarak verilebilir.³⁹

2. 6. Zihinsel Çağrışım

İnsanlar bir şeyi gördüğünde veya okuduğunda zihninde bir takım çağrışımlar meydana gelebilir. Bir objedeki olay başka bir şeyi çağrıştırabilir.⁴⁰ Örneğin Çin'de dört sayısı uğursuzdur. Çünkü yazılışı ölüm kelimesine benzediği için insanlar onu okuduklarında ölüm kelimesi akla gelmektedir. Yine yalnızlığı çağrıştırdığı için bir sayısı da uğursuz kabul edilir. Bunun aksine zenginliği ve varlığı temsil ettiği için sekiz rakamı uğurludur.⁴¹ Bunun yanında hayatı kısaltmayı çağrıştırdığı için makarnayı keserek yemek de uğursuz sayılır.⁴²

Ülkemizde de baykuş öttüğünde evden cenaze çıkacağına inanılması, horozun vakitsiz ötüşünün kötüye yorulması, karga ötüşünün bela getireceğine yorulması, kişinin üzerinde iğneyle bir şey dikerken ağza çöp alınması gerektiği yoksa kişinin aklının dikileceği düşüncesiyle uğursuz sayılması⁴³ örnek olarak verilebilir.

Yukarıdaki örneklere baktığımızda zihinde olumsuz çağrışımlar yapan şeylerin uğursuz sayıldığı görülmektedir.

3. Çeşitli Din ve Toplumlarda Uğursuz Sayma Örnekleri

Genelde batıl inançlar başlığı altında incelenen uğursuzluk, genellikle insanların hem cinsleriyle ve tabiatla olan ilişkilerinin sonucunda yaşadığı kötü tecrübeden veya yaşanan tecrübenin kötüye yorulmasından kaynaklanmaktadır. Uğursuzluğun tarihi, muhtemelen eski devirlere kadar gitmekle birlikte bilinen ilk örnekleri yazının icadından sonra mevcut belgelere göre eski Mezopotamya'daki astronomi olayları ile ilgilidir. Örneğin ayın hareketlerinden dolayı meydana gelen gök olayları sebebiyle bazı günlere uğur ve uğursuzluk atfedilmiştir.⁴⁴

Babil ve Hititler'de aralarında farklılıklar olsa da kesilen hayvanın iç organlarına; özellikle de karaciğerine bakarak birtakım sonuçlar çıkarma âdeti yaygındı. Hint ve Avrupa kavimleriyle Yunan ve Romalılar'da kuşların uçuşları, çıkardıkları sesler ve yaptıkları hareketler uğurlu veya uğursuz şeklinde değerlendirilmiştir. Çünkü onlar kuşların uçuşlarının tanrılar tarafından yönetildiğine ve bunun şifrelerinin falcılar tarafından bilindiğine inanıyorlardı.⁴⁵

³⁸ Ali, *el-Mufaşşal*, 6: 789; Demirci, "Uğursuzluk, Dinler Tarihi", 42: 52-53.

³⁹ Ali, *el-Mufaşşal*, 6: 776; Hezekiel, 21/21.

⁴⁰ Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, 30.

⁴¹ Burcu Meydan, *Batıl İnançların Çin Toplum Yaşamına Etkisi*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2013), 69-76.

⁴² Demirci, "Uğursuzluk, Dinler Tarihi", 42: 53.

⁴³ Ayrıntılı bilgi için Bk., Varlı, *Bidat, Hurâfe ve Batıl İnançlar*, 418-455; Gözetin, *Denizli'de Manevi Halk İnançlarının Din Fenomolojisi Açısından İncelenmesi*, 43-50.

⁴⁴ Demirci, "Uğursuzluk, Dinler Tarihi", 42: 52.

⁴⁵ Aydın, "Fal", 12: 134-138.

Çin’de dört sayısı uğursuzdur. Çünkü yazılışı ölüm kelimesine benzemektedir. Bundan dolayı binaların dördüncü katı yoktur. Bunun yerine 3A veya 3+ kullanılır. Plakasında dört rakamı olan biri arabasını yıllarca satamayabilir. Yine yalnızlığı çağrıştırdığı için bir sayısı da uğursuz kabul edilir. Bunun aksine zenginliği ve varlığı temsil ettiği için sekiz rakamı uğurludur. Örneğin 2008 yılının 8. ayın 8’inde evlenenlerin sayısı 314224’tür. Aslında sayıların uğurlu veya uğursuz sayılmaları benzer sözcüklerin anlamıyla doğrudan ilintili olduğunu ifade etmek mümkündür.⁴⁶ Bunun yanında hayatı kısaltmayı çağrıştırdığı için makarnayı keserek yemek, gece tırnak kesmek ve gece havlayan köpek uğursuz sayılır.⁴⁷

Kur’an’ın bildirdiğine göre Hz. Sâlih, kavmini iyiliğe çağırınca kavmi, Hz. Sâlih ve beraberindekiler yüzünden uğursuzluğa uğradıklarını söylemişlerdir.⁴⁸ Hz. Mûsâ döneminde Firavun ve ailesi öğüt almaları için kıtlıkla cezalandırılmış; ancak onlar kendilerine bir iyilik geldiğinde bunu kendi çalışmalarının sonucu olarak görmüş, başlarına bir kötülük geldiğinde ise bunun Hz. Mûsâ ve beraberindekilerin uğursuzluğu sebebiyle olduğunu iddia etmişlerdir.⁴⁹ Allah’ın emir ve yasaklarını tebliğ için Antakya halkına elçiler gönderilmiş; ancak onlar elçilerin uğursuz olduklarını iddia ederek yüz çevirmişlerdir.⁵⁰ Bu konular Kur’an’ın uğursuzluğa yaklaşımı başlığı altında detaylı bir şekilde işlenecektir.

Yahudilikte uğursuz saymanın yasaklandığı söylenebilir.⁵¹ Yahudi kültüründe Hz. Davud’la birlikte monoteist eğilim güçlendiğinden, uğursuzlukla ilgili geçmişten gelen pek çok gelenek ortadan kalkmıştır. Ancak günleri uğurlu ve uğursuz olarak ikiye ayırma mevcuttur. Ağustos ayının ilk dokuz günü uğursuz kabul edilir. Yine günlerden pazartesi uğursuz kabul edilir. Ayrıca iki kadın arasından geçmek, iki köpek arasında kalmak uğursuz olarak kabul edilmiştir.⁵²

Hristiyanlıkta da aslında uğursuz sayma ilk dönemlerde yoktur. Erken Orta Çağ’da Yunan ve Roma kültürlerinin etkisiyle uğursuz sayma Hristiyanlık kültürüne girmiştir. Hz. İsa’nın çarmıha gerildiği gün olarak kabul edilen Cuma günü uğursuzdur. Bunun yanında on üç rakamı uğursuz kabul edilir. Ayın on üçü, binanın on üçüncü katı, on üç kişinin yan yana durması gibi pek çok uğursuzluk anlayışı mevcuttur. Bunun altında yatan sebep ise Hz. İsa’nın son akşam yemeğinde 13 kişinin olması ve yemekten sonra havarilerden birinin ihanetiyle Hz. İsa’nın yakalanmasına veya Viking tanrılarında Odin’in on iki tanrı için verdiği akşam yemeğine Loki’nin on üçüncü tanrı olarak hileyle katılıp Odin’in oğlu Balder’i öldürmesi mitosuna dayanır.⁵³

Cahiliye döneminde Araplarda uğursuzluk yaygındı. Örneğin Araplar bir iş yapacakları zaman sabah evden çıkarken kuşun uçtuğu yöne göre o işi yapıp yapmamaya karar verirlerdi. Eğer kuş soldan sağa doğru uçarsa uğurlu sayıp (sânih) o işi yaparlardı; sağdan sola doğru uçarsa uğursuz kabul edip (bârih) o işi yapmaktan vazgeçerlerdi. Eğer uçan bir kuş göremezlerse bir kuş bulup uçururlar

⁴⁶ Meydan, *Batıl İnançların Çin Toplum Yaşamına Etkisi*, 69-76.

⁴⁷ Demirci, “Uğursuzluk, Dinler Tarihi”, 42: 53.

⁴⁸ Neml 27/46-47.

⁴⁹ A’raf 7/130-131.

⁵⁰ Yâsin 36/13-19; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 9: 410-411.

⁵¹ Yasa’nın Tekrarı(Tesniye), 18/10-12.

⁵² Demirci, “Uğursuzluk, Dinler Tarihi”, 42: 53.

⁵³ Demirci, “Uğursuzluk, Dinler Tarihi”, 42: 53.

ve uçuşuna göre yorum yaparlardı. Kuşların uçuş yönüne göre uğur ve uğursuzluğa yorumlanmasının temelinde ise insanlar öldükten sonra ruhlarının gökyüzünde dolaştığı inancı yatmaktadır. Bunun yanında bazı sesleri, kulağı yarılmış ve boynuzu kırılmış hayvanları, karga ve baykuş gibi canlıları uğursuz sayma adetleri de vardı.⁵⁴

Ülkemizde de baykuş öttüğünde evden cenaze çıkacağına inanılması, horozun vakitsiz ötüşünün kötüye yorumlanması, karga ötüşüyle bela geleceği inancı, kara kedinin insanın önünden geçmesinin uğursuz sayılması, makas veya bıçağı elden ele almanın uğursuz sayılması, kişinin üzerinde iğneyle bir şey dikerken ağza çöp alınması gerektiği yoksa kişinin aklının dikileceği düşüncesi gibi pek çok uğursuz sayma âdeti vardır.⁵⁵

Yukarıdaki örnekler gösteriyor ki zaman ve mekân değişse de insanların kültürel etkileşiminin de etkisiyle uğursuz saydığı pek çok şey aynıdır. Örneğin cahiliye dönemi Araplarında olduğu gibi günümüzde ülkemizde de baykuş ve karga uğursuz kabul edilmektedir. Ayrıca Milli Piyango'ya da "talih kuşu" denmesini, eski toplumlardaki kuşlarla kehanette bulunmanın günümüze yansması şeklinde değerlendirilebilir.

4. Kur'an'da Uğursuzluğun Anlam Alanına Giren Kelimeler

Burada Kur'an'da uğursuzluğun anlam alanına giren "tetayyür, nahs, husûm ve meş'eme" kelimeleri incelenecek ve bu kelimelerin anlam alanları tespit edilmeye çalışacaktır. Bu kelimeler, doğrudan uğursuzluk anlamına gelip gelmemesine göre birincil ve ikincil olarak ayrıma tabi tutulacaktır.

4.1. Birincil Kelime: "Tetayyur" تطير

Tetayyur (تطير) kelimesi, târa (طار) sülasi fiilinin tefe'ul kalıbından mastardır. Kök olarak tayr, tayarân veya tayrûret kelimesinden türemiştir. Bu kelimeler iki kanadı sayesinde havada hareket eden şeyler için kullanılır. İf'âl, tef'îl ve mufâale babından geldiğinde uçurmak anlamına gelir. Tayr kelimesi tâir (طائر) kelimesinin cemisi olup; kuş cinsi için isim olarak kullanılır. Bazen tek bir kuş için de kullanılır. Bir iş yapmaya başlamadan kuş uçurup o işin uğurlu veya uğursuz olduğuna karar vermeye "itâratü't-tayr" denilir. Devenin başına karga konup kene ve bit gibi haşereleri yediğinde devenin hareket etmeyip sakince beklemesinden mesel olarak sakinliği, hareketsizliği ifade etmek için رُوْسَم الطير kalıbı kullanılır.⁵⁶

"Tâir" kelimesi iyi ve kötü amellerin tamamını ifade etmek için kullanılır.⁵⁷ Aynı şekilde "insanın iyi veya kötü nasibi" anlamı vardır. Bu anlamdan yola çıkarak Araplar bir işi yapmadan önce uçan kuşun uçtuğu yöne göre uğurlu veya uğursuz

⁵⁴ Âlûsî, Maḥmûd Şukrî el-Bağdâdî, *Bulûğu'l-Ereb fi Marifeti Aḥvâli'l-Arab*, nşr., Muhammed Behce el-Eserî, (Kâhire, t.y.), 3: 312-313; Ali, *el-Mufaşşal*, 6: 786-799; Çelebi, "Uğursuzluk", 42: 51; Çelebi, "İyâfe", 23: 497; bu konuda ayrıntılı bilgi için Bk., Hekim, *Hadislerde Uğur ve Uğursuzluk*, 28-38.

⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için Bk., Varlı, *Bidat, Hurâfe ve Batıl İnançlar*, 418-455; Gözeten, *Denizli'de Manevi Halk İnançlarının Din Fenomolojisi Açısından İncelenmesi*, 43-50.

⁵⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 4: 508; Fîrûzâbâdî, *Mecdu'd-Dîn Muhammed b. Yakub, Kâmusu'l-Muḥîṭ*, nşr., Tahkîku't-Turâs, 8. Baskı, (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2005), 432.

⁵⁷ Kur'an'da da bu anlamda kullanılmıştır. Bk., İsrâ 17/13.

yani sağa doğru uçarsa onu uğurlu (sânih), sola doğru uçarsa onu da uğursuz (bârih) saymaları için kullanmışlardır.⁵⁸

“Tayr, tâir ve tiyera” kelimeleri uğursuzluk anlamında kullanılır. Cahiliye Arapları kuş uçurarak kehanette bulunmalarına “iyâfetü't-tayr” derlerdi. Tiyera, tetayyür kelimesinden isimdir. Tetayyür kelimesi te (ت) harfinin tı (ط) harfine kalbedilmesi ve Arapçada bir kelimeye sakinle başlanamayacağı için başına hemze-i vasl getirilmesiyle ittayyera (اطَّير) şeklinde de kullanılmaktadır. Her ikisi de uğursuzluk anlamındadır. kelimedeki kuşların sola uçmasından kaynaklanan Bu⁵⁹ uğursuzluk anlamı zamanla diğer uğursuz sayılan şeylere de kullanılır olmuştur.⁶⁰

Kur'an'da bu kökten tâir⁶¹ ve tetayyür kelimeleri uğursuzluk anlamında kullanılmakta olup tetayyür kelimesi mazi olarak ittayyernâ⁶² ve tetayyernâ,⁶³ muzari olarak da yettayyerû⁶⁴ şeklinde de geçmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan tetayyür/tiyera kelimesinin aslının uçmak anlamında olduğunu, kuşların uçuşuna göre iyi veya kötü kehanette bulunma sebebiyle kuş falı (itâratü't-tayr veya iyâfetü't-tayr) anlamında kullanıldığını ve bu falın sonucuna göre uğursuz sayılmanın zamanla bütün uğursuz sayılan şeyler için kullanıldığını ifade etmek mümkündür.

4. 2. İkincil Kelimeler

4. 2. 1. Nahs نحس

Nahs نحس kelimesi, dördüncü ve beşinci baplardan nehise نَحْس veya nehuse نَحْس fiilinden mastardır. Sözlüklerde “karanlık, kapalı, soğuk rüzgâr, havayı kaplamış toz” anlamlarının yanında “uğursuzluk” anlamı da vardır. Nahs kelimesi sa'd سَعْد (mutlu, uğurlu) kelimesinin hilafına “uğursuzluk” anlamında kullanılır. Araplar batıdan esen soğuk rüzgâra nahs derler. Yine “soğuk şiddetli olmasına, tozlu esen rüzgâra veya havayı kaplayan toza” da nahs denir. Kıtık olan yıla da nehîs نَحِيس adı verilir. Menâhis مَنَاحِيس kelimesi kıyasa aykırı olarak nahs kelimesinin cemisi olarak uğursuz nesnelere için kullanılır. Üçüncü baptan geldiğinde ise “eziyet etme, zahmet ve meşakkate uğratma” gibi anlamlara gelir. Tenahhus kelimesi ise “bir haberin peşine düşüp onu takip ederek araştırma” anlamındadır.⁶⁵ İsfehânî (ö. 502/1108), nahs kelimesinin aslının “ufuğun dumansız alev gibi kıpkırmızı olması” olduğunu ve bu durumun uğursuzluk için mesel olarak kullanıldığını söylemiştir.⁶⁶

⁵⁸ Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, 3: 70; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 4: 508-511; Firûzâbâdî, *Ķâmusu'l-Muĥîṭ*, 432.

⁵⁹ Cevherî, İsmail b. Ħammad, *eş-Şihâh Tâcu'l-Luġa ve Şihâhu'l-Arabiyye*, nşr., Aĥmed Abdulgafur Attar, Beyrût: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1990), 2: 728-729; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 4: 510-514; Firûzâbâdî, *Ķâmusu'l-Muĥîṭ*, 432.

⁶⁰ Taşköprizâde, *Miftâhu's-Sa'âde* 1: 338-339; Ali, *el-Mufaşşal*, 6: 786-788.

⁶¹ A'raf 7/131; Neml 27/47; Yâsin 36/18.

⁶² Neml 27/47.

⁶³ Yâsin 36/18.

⁶⁴ A'raf 7/131.

⁶⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 6: 227-228; Firûzâbâdî, *Ķâmusu'l-Muĥîṭ*, 576; Zebîdî, Muĥammed Murtadâ el-Hüseynî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Ķâmûs*, nşr., Abdulkerim el-Azebâvî, (Kuveyt: et-Turâşi'l-Arabî, 2001), 16: 537-540.

⁶⁶ İsfehânî, er-Râġib, *Müfredâtü Elfâzi'l Kur'ân*, nşr., Şafvan Adnan Dâvûdî, Dimeşk: Dâru'l-Ķalem, Beyrût: Dâru'ş-Şamiyye, 2011, 794.

Halil b. Ahmed (ö. 175/791) konumuzla ilgili olarak sadece nahs kelimesinin sa'd (mutlu, uğurlu) kelimesinin hilafına uğursuzluk anlamında olduğuna⁶⁷ değinse de yukarıdaki açıklamalardan bu kelimenin "meşakkatli olan, şiddetli soğuk, soğuk rüzgâr, havayı kaplayan toz veya tozla birlikte esen rüzgâr" gibi anlamlarının olduğu da görülür.

Nahs kelimesine tefsirlerde çoğunlukla birincil olarak uğursuz anlamı verilmiş⁶⁸ ancak mütetâbiât yani peş peşe, devamlı olan; havayı kaplayan toz veya soğuğu şiddetli olan⁶⁹ anlamları da ihmal edilmemiştir. Sözlüklerde mütetâbiât anlamı doğrudan olmasa da tenahhus kelimesinde bir haberin peşine düşüp takip ederek araştırma anlamında olduğundan bahsetmiştik. Nahs kelimesi leksikolojik ve etimolojik açıdan ele alındığında birçok farklı anlama geldiği görülmektedir. Nahs kelimesinin türevleri Kur'an'da üç yerde geçmektedir.⁷⁰ Konumuzla ilgili yerlerde tefsirler genellikle ilk anlam olarak uğursuzluğu verse de kelimenin geçtiği bağlam ve diğer anlamları düşünüldüğünde "şiddetli azap" anlamının verilmesi daha uygun olacaktır.

4. 2. 2. Husûm حَسُوم

Husûm kelimesi "haseme yahsimu" fiilinin mastarı veya hâsim kelimesinin cemisi olup; kök olarak "kesmek, dağlamak, engellemek ve bir işi devamlı yapmak" gibi anlamlara gelir. Husûm kelimesi, "kesmek, engellemek veya bir işi idman yapar gibi emek verip sürekli yapmak" için kullanılır. Bundan dolayı yaradan akan kanın dağlanarak durdurulması,⁷¹ hastalığı yok etmek için yaranın kesilip arka arkaya dağlanması için veya bir şey peş peşe olduğunda ve başı sonundan ayrılmadığında "husûm" kelimesi kullanılmıştır.⁷² Ayrıca keskin kılıç da kesme anlamına uygun olarak "husâm" diye isimlendirilmiştir. Bu kelime cahiliye şiirinde de keskin kılıç anlamında kullanılmaktadır.⁷³ Mahsûm kelimesi de kötü beslenen veya süttten kesilmiş çocuk için kullanılır. Husûm kelimesi "uğursuz" anlamında da

⁶⁷ Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, 4: 198-199.

⁶⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 9: 797; Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muḥammed b. Habib, *en-Nuket ve'l-Uyûn Tefsîru'l-Mâverdî*, nşr., Es-Seyyid Abdulkasûd b. Abdurrahim, (Beyrût Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, t.y.) 5: 174-175; Zemaḥşerî, *el-Keşşâf*, 5: 375-376; Râzî, Ebû Abdullah Muḥammed b. Ömer el-İmâm Fahrüddîn, *et-Tefsîru'l-Kebîr ev Mefâtihu'l-Ġayb*, nşr., Seyyid İmrân, (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2012), 14: 113; Kurtubî, Ebû Abdillâh Muḥammed b. Aḥmed b. Ebî Bekir, *el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'ân ve'l-Mübeyyinu limâ Tedammenehû mine's-Sünneti ve Âyi'l-Furkânî*, nşr., Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 18: 402-403; Ebu's-Suûd, Muḥammed b. Muḥammed el-İmâdî, *Tefsîru Ebi's-Suûd, İrşâdu'l-Akhl's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kur'ân'î'l-Kerîm*, (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsî, t.y.) 8: 8-9; Âlûsî, Şihâbu'd-Dîn es-Seyyid Maḥmûd el-Bağdâdî, *Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'ân'î'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, (Beyrût Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, t.y.), 24: 112; Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 6: 4195; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.) 8: 130.

⁶⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 9: 795-796; Mâverdî, *en-Nuket ve'l-Uyûn*, 5: 174-175.

⁷⁰ Fussilet, 41/16; Kamer, 54/19; Rahmân, 55/35.

⁷¹ Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, 1: 317; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 12: 134; Firûzâbâdî, *Ġâmusu'l-Muḥît*, 1093-1094; Önemli Not: Ḥalîl b. Aḥmed'in kitabında "husûm" kelimesinin anlamı açıklanırken dipnotta, uğursuzluk anlamının hemen akabinde "Ġâle Ġâsimu husûmen: Mütetâbiât" yani peşpeşe ve sürekli olma anlamında bir açıklama olduğu ancak tahkik eden kişi bunun Ebû Ubeyd Ġâsim b. Sellam'ın sözü olduğu ve kitabı çoğaltanlar tarafından sonradan eklendiği için asıl nüshadan kaldırıldığını dile getirmektedir. Bk., Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, 1: 317.

⁷² İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 12: 134.

⁷³ Zevzenî, Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Aḥmed b. el-Hüseyn, *Şerhu'l-Muallaḫâtî'l-Aşr*, (Beyrût: Dâru Mektebeti'l-Ḥayat, 1983), 118, 120.

kullanılmıştır. Araplar, gece insanlardan hayrı kestiği için “uğursuz geceler” anlamında الليلي الحسوم terkiibini kullanmışlardır.⁷⁴ Bütün bu açıklamalar husûm kelimesinin “bir işin devamlı olması, kesmek ve uğursuzluk” olmak üzere üç anlamı olduğunu göstermektedir. Bu kelimedeki uğursuzluk anlamının ise hayrın kesilmesinden dolayı verildiği söylenebilir.

Husûm kelimesi Kur’an’da bir yerde geçmektedir.⁷⁵ Bu kelimeye tefsirlerde birinci anlam olarak İbn Abbas (ö. 68/687), İbn Mes’ûd (ö. 32/652), Mücahid (ö. 103/721) gibi Tefsirin önde gelenleri tarafından “mütetâbiât yani peşpeşe gelen ve sürekli olan”, bazı müfessirler tarafından da buna yakın olarak “köklerini kesmek için devamlı olan” anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında ikincil olarak ise “uğursuz olma” anlamı da verilmiştir.⁷⁶ Bu anlamlar birleştirilip “köklerini kesip hiç hayır bırakmayacak derecede uğursuz” şeklinde de anlaşılmıştır.⁷⁷

4. 2. 3. Meş’eme مشامة

Şeeme (شامة) kelimesi üçüncü ve beşinci baplardan gelmekte olup kök olarak sol taraf veya uğursuz anlamındadır. Şam diye isimlendirilen bölgeye kâblenin solunda bulunduğu ve Ken’an diyarından bir kavim o bölgeye giderken orayı soluna alarak gidip yerleştiği için bu isim verilmiştir. Sol el için de eş’eme (أشامة) kelimesinin müennesi olarak şu’mâ (شامة) kelimesi kullanılır. Meş’eme kelimesi ise ismi mekân anlamında sol taraf için kullanılır.⁷⁸

Şu’m (شوم) kelimesi yümn’ün (يمن) yani bereket ve uğurun zıddı olarak uğursuzluk anlamındadır. Şe’m kelimesi ise birini uğursuzluğa uğratmak anlamındadır. Bir kimse kendi kavmine uğursuzluk getirdiğinde شام فلان على قومه denir. Araplar bir iş yaparken sola doğru uçan kuşun uçuşundan uğursuzluk anlamı çıkardıklarında طائر أشامة terkiibini kullanırlar. Teaccüb ifade etmek için ما أشامة kalıbı kullanılır.⁷⁹ Cahiliye şiirinde de “ğilmâna eş’eme” غلمان أشامة şeklinde geçen terkip “uğursuz çocuk” anlamında kullanılmıştır.⁸⁰

Meş’eme kelimesi, Kur’an’da “eshâbu’l-meymene” kalıbının zıddı olarak amel defteri sol taraftan verilenler için “eshâbu’l-meş’eme” şeklinde kalıp olarak kullanılmaktadır.⁸¹ Tefsirlerde, ahirette inkârcıların durumunun kötülüğünü ve amel defterlerinin soldan verilmesini ifade etmek için kullanılan bu kelimeye ikincil anlam olarak uğursuz anlamı da verilmiştir.⁸² Bu kelimeye ikincil olarak uğursuzluk

⁷⁴ Ferâhidî, *Kitâbu’l-Ayn*, 1: 317; Cevherî, *Şihâh*, 5: 1899; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 12: 134.

⁷⁵ Hâkka, 59/7.

⁷⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 11: 66; Mâverdî, *en-Nuket ve’l-Uyûn*, 6: 77; Ayrıca Bk., Beyzâvî, Nâşiruddîn Ebû saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Tefsîru’l-Beyzâvî Envâru’l-Tenzîl ve Esrâru’l-Te’vîl*, nşr., Muhammed Şubhî b. Hasan el-Hallâk, Maḥmûd Aḥmed el-Etrâş, (Dîmeşq-Beyrût: Dâru’r-Reşîd, 2000), 3: 440; Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 29: 41-42.

⁷⁷ İşfehânî, *Müfredât*, 235; Beyzâvî, *Envâru’l-Tenzîl*, 3: 440; Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 8: 5314; Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, 10: 37.

⁷⁸ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 12: 314-316; Fîrûzâbâdî, *Ḳâmusu’l-Muḥîṭ*, 1125; Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, 32: 444-448.

⁷⁹ Cevherî, *Şihâh*, 5: 1957; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 12, 314-316; Fîrûzâbâdî, *Ḳâmusu’l-Muḥîṭ*, 1125; Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, 32: 444-448.

⁸⁰ Zevzenî, *Şerhu’l-Muallaḳâti’l-Aşr*, 145; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 12: 315.

⁸¹ Vâkıa, 56/9; Beled, 90/19

⁸² Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 6: 22; Râzî, *Mefâtiḥu’l-Ğayb*, 15: 148-149; Kurtubî, *el-Câmi’i Ahkâmî’l-Kur’ân*, 20: 181; Beyzâvî, *Envâru’l-Tenzîl*, 3: 361; Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 27: 131; Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 7: 4704.

anlamı verilmesi, o dönemdeki Arapların zihninde sol, uğursuzluğu ve bereketsizliği çağrıştırdığı için olabilir.

5. Kur'an'ın Uğursuzluğa Yaklaşımı

Kur'an'da uğursuzluk anlamında kullanılan kelimeleri verirken birincil olarak tetayyür kelimesinin geçtiğini belirtmiştik. Burada bu kelimenin geçtiği ayetleri ve içinde uğursuzlukla ilgili kelime geçmediği halde dolaylı yollardan konumuzla ilgili ayetleri de değerlendireceğiz. İkincil kelimelerin geçtiği ayetleri ise "bazı meal ve tefsirlerde nahs, husûm ve meş'eme kelimelerine uğursuzluk anlamı verilmesine eleştirel bir yaklaşım" başlığı altında inceleyeceğimiz için bu başlık altında onları ele almayacağız.

Tetayyür kelimesi A'raf 131. ayette iki farklı formatta geçmektedir. Birincisi tefe'ul kalıbından muzarî olarak "yettayyerû" يَطَيَّرُوا şeklinde, ikincisi ise sülâsi mücerretten ismi fâil olarak "tâirukum" طَائِرُكُمْ şeklindedir.

A'raf 130. ayette Firavun ve hanedanının akıllarını başlarına almaları için kuraklık ve mahsul kıtlığı ile cezalandırıldığından bahsedilmektedir. 131. ayette ise "Firavun ve hanedanın başlarına bir iyilik(bolluk) geldiğinde bu bizim en doğal hakkımız demeleri veya bunu kendilerinin çalışması sonunda olduğunu; başlarına bir kötülük (kıtlık) geldiğinde ise bu durumun Hz. Mûsâ ve ona inananlar yüzünden uğursuzluğa uğradıklarını ((يَطَيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ)) iddia etmeleri" anlatılmaktadır. Burada başlarına gelen musibet, Hz. Mûsâ'nın hak yola davetinden sonra olduğu için Firavun ve yandaşları başlarına gelen musibetin Hz. Mûsâ ve ona inananların uğursuzluğu yüzünden olduğunu iddia etmişlerdir. Çünkü insanlar başlarına bir musibet geldiğinde ve o anda yeni bir şey olduğunda o yeni şeyi uğursuz sayabilmektedir.⁸³

Bu iddianın cevabında ise onlara gelen uğursuzluğun Allah katından olduğu söylenmiştir. Yani başlarına gelen kötülüğü(kıtlığı) akıllarını başlarına almaları için Firavun ve hanedanına Allah göndermiştir. Aslında bir önceki ayetle düşünüldüğünde bela ve musibeti Allah'ın gönderdiği açıktır.⁸⁴ Ancak Firavun ve yandaşları bu durumu "Hz. Mûsâ ve O'na inananların yüzünden oldu," şeklinde telakki ederek onların uğursuz olduğunu iddia etmişlerdir.⁸⁵

Neml 47. ayette tetayyür kelimesi tefe'ul kalıbından "ittayyernâ" ve sülâsi mücerretten ismi fâil olarak "tâirukum" şeklinde geçmektedir. Ayetin bağlamını incelediğimizde Hz. Sâlih'in, Semud kavmini yalnız Allah'a kulluğa çağırması için gönderildiği ancak bu tebliğ sonrasında onların birbiriyle çekişen iki grup oldukları ve Hz. Sâlih'in inanmayanları Allah'tan af dilemeye çağırması anlatılmaktadır.⁸⁶ Bunun üzerine inanmayanlar, Hz. Sâlih ve beraberindekilere "اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ" "Sen ve seninle beraber olanlar yüzünden başımıza uğursuzluk geldi" şeklinde iddiada bulunmuştur.

⁸³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 9: 65-67

⁸⁴ A'raf 7/130.

⁸⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 9: 67

⁸⁶ Neml 27/45-46.

Hız. Sâlih, inanmayanlara “başlarına gelen uğursuzluğun Allah katından olduğunu” söylemiştir. Burada Hız. Sâlih onların sözüne karşılık müşâkele⁸⁷ sanatıyla “uğursuzluğa uğramanızın ve başınıza gelen musibetlerin sebebi Allah’tır. Yani başınıza gelecek olan hayır ve şer Allah’ın kudretindedir” diyerek onların inancını düzeltmek için bu şekilde cevap vermiştir.⁸⁸

Ayrıca yukarıdaki ayetlerin bir benzeri de Nisâ 78. ayettir. Ayette uğursuzlukla ilgili bir kelime geçmese de ayetin yorumlarından⁸⁹ biri de Yahudilerin “başlarına bir iyilik geldiğinde bunun Allah’tan olduğunu, ancak başlarına bir kötülük geldiğinde ise Peygamberimizin uğursuzluğu yüzünden olduğunu söylemeleridir”.⁹⁰ Bu şekilde yargıya kapılanların Allah’ı inkâr etmelerinin bir sonucu olarak her şeyin Allah’tan olduğuna inanmamaları olduğu da söylenebilir.

Yasin suresinde 18 ve 19. ayetlerde tetayyür kelimesi birincisi tefe’ul kalıbında mazi olarak “tetayyernâ”, ikincisi ise yukarıda olduğu gibi sülâsi mücerretten ismi fâil olarak “tâirukum” şeklinde geçmektedir.

Bu ayetlerin bağlamını incelediğimizde puta tapan Antakya halkına iki elçi gönderildiği, bu halk o iki elçiyi yalanlayınca üçüncüsüyle desteklendiği ve elçilerin onlara gönderilmiş uyarıcılar olduğunu söylemeleri anlatılmaktadır. Antakya halkının, onların da kendileri gibi insan olmaları sebebiyle elçilere hiçbir şey indirilmediğini iddia ederek o elçileri yalanlaması, bunun üzerine elçiler kendilerine düşenin Allah’ın emir ve yasaklarının tebliğ edilmesi olduğunu söylemesinden bahsedilmektedir.⁹¹ Bu elçiler Allah’ın veya Hız. İsa’nın gönderdiği elçilerdir.⁹² İbn Kesîr (ö. 774/1377) bu elçilerin Allah’ın elçisi olduğunu söylemiştir.⁹³ İbn Âşûr (ö. 1973) ise bu elçilerin Hız. İsa’nın elçileri olduğunu söylemektedir.⁹⁴

Bunun üzerine Antakya halkı elçiler yüzünden uğursuzluğa uğradıklarını iddia etmiş (إِنَّا نَطِيرُنَا بِكُمْ) ve tebliğlerinden vazgeçmezlerse onları taşıyacaklarını ve onlara kötülük yapacaklarını söylemişlerdir. Elçilerin uğursuz sayılması; elçiler geldiğinde belli bir müddet yağmurun kesilmesi sebebiyle başlarına kötülük geldiğini iddia etmeleri, onlar sebebiyle dünya yaşamına dair hiçbir hayır elde edememeleri veya daha önce hangi kavme elçi gelmişse onların helak olduklarını bilmeleri sebebiyledir. Ayrıca bu kavim, önceki bilgilerinden yola çıkarak kendilerine gelen elçileri inkâr etmeleri sebebiyle başlarına kötülük geleceğinin

⁸⁷ Müşâkele: Bedî’ ilminde, söz içinde bir kelimenin başka bir anlam ve bağlamda tekrar edilmesine denir. Ayrıntılı bilgi için Bk., İsmail Durmuş, “Müşâkele”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yay., 2006), 32: 154-155.

⁸⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 19: 281.

⁸⁹ Diğer yorum ise Yahudilerin ve münafıkların başlarına bir iyilik geldiğinde bunu Allahtan bilmeleri, başlarına bir musibet geldiğinde ise Peygamberimizin işlediği hatalara ve günahlara bağlamasıdır. Bk., Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 4: 28-29.

⁹⁰ Mâverdi, *en-Nuket ve’l-Uyûn*, 1: 508.

⁹¹ Yâsin 36/13-17; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 22: 358-363.

⁹² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 9: 410-411.

⁹³ İbn Kesîr, *İmâdu’d-Dîn Ebu’l-Fidâ İsmâil ed-Dimeşkî, Tefsîru’l-Kur’ân-i’l-Azîm*, nşr., Muşafa Seyyid Muhammed v.dğr., (Kâhire: Mektebetü Evlâdı’s-Şeyh li’t-Turâs, 2000), 11: 352.

⁹⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 22: 358-359.

zihinlerinde çağrışım yapması veya dinlerinden dönmek için böyle bir iddiayı ortaya atmış da olabilir.⁹⁵

İbn Âşûr ise bazı tefsircilerin dediği gibi elçiler geldiklerinde veya hak yola davet ettiklerinde bu halkın başına kıtlık veya hastalık gibi genel bir musibetin gelmediğini dile getirmiştir. Ancak bu dünya hayatında insanın başına istenmeyen bir durumun gelmesi muhtemel olduğundan içlerinden birinin veya bir grubun başına bir iş geldiğinde bu halkın tamamı, böyle bir durumun sebebinin bilmeden elçilerin gelmesiyle bağlantı kurarak onları uğursuz saymış olabilirler. Ya da elçilerin daveti üzerine toplumda inananlarla inanmayanlar arasında problem ve tartışma çıkınca insanlar bunu elçilerin gelmesine bağlayarak onları uğursuz saymış olabilir.⁹⁶

Antakya halkının uğursuzluk iddiasına karşılık elçiler, uğursuzluğun sebebinin halkın yapmış olduğu işler yüzünden olduğunu söylemiştir. Yani küfürde ısrar ederek elçileri yalanlamaları sebebiyledir. Çünkü tâir kelimesi İsrâ suresinde olduğu gibi kişinin yaptığı iyi ve kötü amelleri ifade etmek için kullanılmıştır.⁹⁷

Yukarıdaki ayetlere baktığımızda Allah'ın emir ve yasaklarını bildirmek için gelen elçilerin inanmayanlar tarafından uğursuzlukla itham edildikleri görülmektedir. Aslında onlar, başlarına gelen bela ve musibetlerin sebebinin elçiler olduğunu zannederek böyle bir iddiada bulunmuşlardır. Bu ayetlerin geçtiği surelerin hepsinin Mekki sureler olması dikkat çekicidir.⁹⁸ Allah'ın bu ayetlerle cahiliye döneminden kalma uğursuzluk inançlarını ortadan kaldırmayı murad ettiği söylenebilir.

Bazı ayetlerde uğursuzluğa uğradıklarını iddia edenlerin başlarına gelen uğursuzluğun insanlarla beraber olduğu, bazılarında ise Allah'tan olduğu geçmektedir. Ayetler arasında müşkil var gibi gözükse de ayetler bağlamı ile incelendiğinde bu durum ortadan kalkmaktadır. Uğursuzluk olarak itham ettikleri bela ve musibetlerin hepsi inanmayanların inkârları yüzünden olduğu için Yâsin suresinde "uğursuzluğunuz sizinledir" ifadesi kullanılmış, diğer surelerde ise bela ve musibetlerin peygamberlerden değil inanmayanların inkârları yüzünden "Allah katından olduğuna" dikkat çekilmiştir.

Mâide 3. ayette mü'minlere haram kılınanlar⁹⁹ arasında "fal oklarıyla kısmet arama da" *وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْوَاجِ* sayılmıştır. Fal oklarıyla kısmet arama hakkında iki farklı görüş olsa da¹⁰⁰ bizim konumuzu, üzerinde bazı yazılar bulunan tüy takılmamış tahta oklarla fal çekme ilgilendirmektedir. Cahiliyede Araplar yolculuğa çıkmak,

⁹⁵ Mâverdî, *en-Nuket ve'l-Uyûn*, 5: 11-12; İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'ân-i'l-Azîm*, 11: 352.

⁹⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tevvîr*, 22: 362-363.

⁹⁷ İsrâ 17/13.

⁹⁸ Zerkeşi, Bedruddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Bahâdîr b. Abdillâh, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, nşr., Muştafa Abdulkadir Atâ, (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011), 113-115; Suyûtî, *Celâlu'd-Dîn el-İttikân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, nşr., Şuayb el-Arnâvut, (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2013), 42-45.

⁹⁹ "Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekte düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar, bir de fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı." Mâide 5/3.

¹⁰⁰ Birincisi bizim konumuzla ilişkisi olan üzerinde birtakım yazılar bulunan üç okla fal çekmedir. İkincisi ise fakirlere ikram için Hübel denen putun önünde yedi okla oynanan bir çeşit kumardır. Bk., Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 4: 325-328; Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 3: 1566-1567.

savaşa gitmek, ticaret yapmak, nikâh kıymak gibi önemli bir iş yapmaya karar verirken üç ok ile kısmet çekerlerdi. Bu oklardan birinde “yap” veya “rabbim emretti”, diğerinde “yapma” veya “rabbim emretmedi” yazar, üçüncüsü ise boş olurdu. Eğer çekilen kısmette “yap” veya “rabbim emretti” çıkarsa iş yapılır, “yapma” veya “rabbim emretmedi” çıkarsa iş yapılmaz, boş çıkarsa bir daha kısmet çekilir hangisi çıkarsa ona göre hareket edilirdi.¹⁰¹

Aynı surenin 90. ayetinde ise içki, kumar, dikili taşlar ve fal oklarının (والازلام) şeytan işi pislik olduğu ve kurtuluşa ermek için bunlardan kaçınmak gerektiği bildirilmiştir. Bu ayette, Mâide 3. ayette olduğu gibi yasaklananlar arasında fal okları da açıkça zikredilmektedir.¹⁰² Her iki ayette de uğursuzluğun fal oklarıyla ilişkisi bu olayın sonucu ile ilgilidir. Yani fal oku çekip niyetlenen işi uğursuz sayıp yapmaktan vazgeçmekle ilgilidir.

Hadislerde cahiliyede yaygın olan anlayışın aksine “kuşun uçuşuyla uğursuzluğun oluşmadığını, Safer ayında veya baykuş ötmesinde uğursuzluk olmadığı” bildirilmiştir.¹⁰³ Yine “İslam’da uğursuzluk inancının olmadığı, hayra yorma (tefe’ül) olabileceği” belirtilmiştir.¹⁰⁴ Tefe’ül’ün kasit olmaksızın kendiliğinden olan bazı olayları hayra yorma şeklinde olduğunu daha önce açıklamıştık.¹⁰⁵ Ayrıca “kuşun uçuşuna bakarak gelecek hakkında kötü sonuçlar çıkarma şirk kabilinden sayılmıştır”.¹⁰⁶ Yine bu konuda Hz. Peygamber “uğursuzluk anlayışı yüzünden işinden vazgeçen kimsenin şirke düşmüş olacağına dikkat çekmiş”, kefareti sorulunca da “Allah’ım senin hayrından başka hayır, senin takdirinden başka takdir ve senden başka ilah yoktur” denmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁰⁷

Ebû Hureyre’nin Peygamberimizden “Uğursuzluk üç şeyde; atta, kadında ve evde olur”¹⁰⁸ rivayeti Hz. Âişe validemize sorulmuş O da kızarak “Kur’an’ı Muhammed’e gönderen Allah’a yemin ederim ki Rasulullah böyle bir şey söylememiştir. O ancak cahiliye halkının atla, kadınla ve evle uğursuzluk oluşabileceği inancını bildirdi” şeklinde cevap vermiştir.¹⁰⁹ Ayrıca İbn Ömer’den gelen rivayet de “Bir şeyde uğursuzluk olsaydı atta, kadında ve evde olurdu”¹¹⁰ şeklindedir.

¹⁰¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 4: 325-327.

¹⁰² Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 3: 1804-1805. Fal konusunda ayrıntılı bilgi için Bkz., Sadık Kılıç, “Seküler Dünyanın Gizli Dini: Falcılık, Astroloji...”, *Ekev Akademi Dergisi*, 1 sy 2. (1998): 4-6.

¹⁰³ Buḥârî, “Tıb”, 44, 45, 54; Müslim, Ebû Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü’rî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, Riyâz: Mektebetü’t-Ṭayyibe, 2006, “Selâm”, 102; Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî, *Süneni Ebî Dâvûd*, Riyâz: Mektebetü’l-Meârif, t.y. “Tıb”, 24.

¹⁰⁴ Buḥârî, “Tıb”, 43, 44, 54; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, nşr., Şuayb Arnavut-Âdil Mürşid. 50 cilt, Beyrût: Müessesetü’r-Risâle 1995, 14: 22; 15: 8.

¹⁰⁵ İbn Kayyim, *Miftâhu Dâri’s-Saâde*, 3: 311; Kalkaşendî, *Şubhu’l-Aşâ*, 1: 398; Hekim, *Hadislerde Uğur ve Uğursuzluk*, 22.

¹⁰⁶ Ebû Dâvûd, “Tıb”, 24; Tirmîzî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *el-Câmiu’s-Sahîh (Sünenü’t-Tirmîzî)*. nşr., Ahmed Muhammed Şakir. Basım Yeri Yok: Matbaatü Muştafa Elbânî el-Halebî, 1978, “Siyer”, 47.

¹⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 11: 623; Benzer hadisler için Bk., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6: 213, 7: 234, 250.

¹⁰⁸ Buḥârî, “Cihad ve Siyer”, 47, “Nikâh”, 17, “Tıb”, 54; Müslim, “Selâm”, 119.

¹⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 43: 158, 197; Benzerleri için Bk., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 42: 88.

¹¹⁰ Buḥârî, “Nikâh”, 17; Ayrıca benzer hadisler için Bk., Müslim, “Selâm”, 118-119; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 127-128.

Hadisler incelendiğinde uğursuzluk inancının genel anlamda yasaklandığı, İslam'ın ruhuyla bağdaşmadığı görülür. Ancak kadında, atta ve evde uğursuzluk olduğuna dair hadislerin var olduğunu görmekteyiz. Bu duruma yukarıda geçtiği gibi Hz. Âişe validemizin şiddetle karşı çıktığı ve "Rasulullah bu durumun cahiliyede böyle olduğunu bildirmek için böyle söyledi" dediği rivayet edilmektedir. Yine İbn Ömer'den gelen rivayette "Bir şeyde uğursuzluk olsaydı atta, kadında ve evde olurdu"¹¹¹ şeklindedir. Bu rivayetlerden "Kadında, atta ve evde uğursuzluk olduğu" rivayetinin parçacı yaklaşımla belli bir konuşmanın içerisinden cimbızla çekilip alındığı söylenebilir.¹¹²

Kur'an ve hadisler ışığında bir şeyin tabiatında uğurlu veya uğursuz olmadığı ve insanların hayatını olumsuz etkilediği için uğursuz saymanın yasaklandığı anlaşılmaktadır.

6. Bazı Meal ve Tefsirlerde Nahs Husûm ve Meş'eme Kelimelerine Uğursuzluk Anlamı Verilmesine Eleştirel Bir Yaklaşım

Nahs ve husûm kelimeleri Kur'an'da uğursuzlukla ilgili olarak Âd kavminin kuvvetli esen fırtınayla helakının anlatıldığı ayetlerde geçmektedir.¹¹³

Nahs kelimesi Fussilet 16. ayette "eyyâm" kelimesinin sıfatı olarak "fi eyyâmin nehisât" في أيام نحسات şeklinde geçmektedir.¹¹⁴ Ayetin bağlamına baktığımızda Âd kavminin büyüklenip kendilerinden daha kuvvetli kimse olmadığını iddia etmeleri, Allah'ın güç ve kudretini düşünmeden Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri anlatılmaktadır.¹¹⁵ Bu ayette geçen "nahisât" kelimesine bazı meal ve tefsirlerde yukarıda da geçtiği gibi birincil anlam olarak uğursuzluk anlamı verilmiştir.¹¹⁶ Ancak İbn Kesîr bu kelimeyi "mütetâbiât yani peş peşe aralıksız gelen günler" olarak açıklamıştır.¹¹⁷ İbn Âşûr ise bu kelimeye günlere uğurlu veya uğursuzluk anlamının yüklenmesinden sakınmak için olmalı ki uğursuzluk anlamının verilmesine şiddetle karşı çıkmış ve "şiddetli azabın kötülüğünün dokunduğu günler" olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir. O, bir şeyi uğurlu ve uğursuz saymanın, cahiliye Araplarının ve diğer toplumların kendi vehimlerine dayanarak iddia ettiği şeyler olduğunu, İslam dininde olduğu gibi İslam'dan önceki

¹¹¹ Buḥârî, "Nikâh", 17; Ayrıca benzer hadisler için Bk., Müslim, "Selam", 118-119; Aḥmed b. Ḥanbel, *Müsned*, 3: 127-128.

¹¹² Bu hadis de değerlendirilmesiyle ilgili ayrıntılı bilgi için Bk., İbn Kâyyim, *Miftâhu Dâri's-Saâde*, 3: 332-343; İbrahim Sağlam, "Uğursuzluk Üç Şeydedir..." Rivayetinin İsnad ve Metin Yönünden Tahlili", *Kırkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Yıl 2, sy. 3, (2017), 81-108.

¹¹³ Fussilet, 41/16; Kamer, 54/19; Hâkka, 59/7; Ayrıca "nahs" kelimesi Kur'an'da konumuzun dışında nuḥâs şeklinde de geçmektedir. Bk., Rahmân 55/35.

¹¹⁴ İbn âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 24: 259-260.

¹¹⁵ Fussilet 41/15.

¹¹⁶ Mealler için bkz., Hayrettin Karaman v.dğr., *Türkiye Diyanet Vakfı, Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, (Ankara: TDV., Yay., 2012), 477; Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meali*, (Ankara: DİB Yay., 2006), 477; Salih Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*, (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2015), 477; Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2016), 535. Tefsirler için bkz., Ṭaberî, *Câmiu'l-Beyân*, 9: 797; Mâverdî, *en-Nuket ve'l-Uyyûn*, 5: 174-175; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 5: 375-376; Râzî, *Mefâtiḥu'l-Gayb*, 14: 113; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, 18: 402-403; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, 3: 223; Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-Aklî's-Selîm*, 8: 8-9; Âlûsî, *Rûḥu'l-Meânî*, 24: 112; Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, 6: 4195; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 8: 130.

¹¹⁷ İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'an-i'l-Azîm*, 12: 226.

hak dinlerde de bir şeyi uğurlu veya uğursuz sayma gibi bir inancın olmadığını dile getirmektedir.¹¹⁸

Kamer 19. ayette Fussilet suresinde de olduğu gibi Âd kavminin helak oluşunu anlatmak için yevm kelimesine izafetle “fi yevmi nahsin müstemir” في يوم نحس مستمر şeklinde geçmektedir. Bu ayette de Fussilet suresinde geçtiği gibi nahs kelimesine birçok müfessir tarafından “uğursuz” anlamı verilmiştir.¹¹⁹ Yukarıda olduğu gibi İbn Âşûr buna karşı çıkmış ve “yevm” kelimesinin “nahs” kelimesine izafetinin o günün zorluğunun ve meşakkatinin azap edilenler için olduğunu söylemiştir.¹²⁰ Bu ayette “yevm” kelimesinden maksat vakit ve zaman bildirmesidir. Müstemir kelimesi ise nahs kelimesinin sıfatı olarak Hâkka suresindeki yedi gece sekiz gün diye ifade edilen vakit, “eyyâm” yani günler kelimesinin anlamını ifade eder.¹²¹

Bu ayetin yorumunda bazı müfessirler “müstemir” kelimesinden yola çıkarak uğursuzluğun helak olmakla son bulmadığını; kıyamete kadar berzah âleminde azap edileceği ve dolayısıyla uğursuzluklarının kıyamete kadar devam edeceğini¹²² söylemiştir. Ancak Râzî'nin söylediği gibi yevm (gün) kelimesi mutlak zaman; “müstemir” kelimesinin ise Hâkka suresinde ifade edilen “yedi gece sekiz gün” anlamında kullanılması ayetlerin bütüncül değerlendirilmesi bakımından daha isabetlidir.

Bazı tefsirlerde bu ayetlere bakarak bazı kimselerin bazı günlerin uğurlu, bazı günlerin ise uğursuz olduğunu iddia ettikleri, ancak burada uğursuzluğun günün bizzat kendisinden kaynaklanmadığı, Âd kavminin küfür üzereyken helak edilmesinden dolayı bu günlerin onlar için uğursuz sayıldığı dile getirilmiştir. Çünkü bir kimse için uğursuz olan bir gün, başka biri için iyi olabilir.¹²³

Bütün bu açıklamalardan yola çıkarak çoğunlukla nahs kelimesine uğursuz anlamı verildiği söylenebilir. Ancak kelimenin anlamları arasında sürekli olma, şiddetli ve meşakkatli olma anlamları da düşünüldüğünde; ayrıca uğursuzluk anlamı verildiğinde bazı günlerin uğursuz sayılması (tefsirler ve meallerde bu kastedilmese de) gibi yanlış anlamaya sebebiyet vereceği göz önüne alındığında “uğursuz günler” yerine “şiddetli azap günleri” anlamının verilmesinin daha uygun olacağını düşünmekteyiz. Çünkü Kur'an mealine veya tefsirine “uğursuz günler” yazıldığında insanların aklına bazı günlerin uğursuz olabileceği gelebilir. Nitekim yukarıda da değindiğimiz gibi Peygamberimizin kendiliğinden olan olayları hayra yorması (tefe'ül), daha sonraki süreçte falnameler geleneğinin hareket noktası kabul edilmiş ve hatta fal bakma olayı Kur'an'dan da yapılmaya başlanmıştır.

Husûm kelimesi Kur'an'da sadece Hâkka 7. ayette geçmektedir. Ayetin bağlamında “nahs” kelimesinde olduğu gibi Âd kavminin ortalığı kasıp kavuran

¹¹⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 24: 259-260.

¹¹⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 10: 511; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 5: 659; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, 20: 87; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 3: 347; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*, 3: 403; Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-Aklı's-Selîm*, 8: 170; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, 27: 84; Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, 7: 4643.

¹²⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27: 192-193.

¹²¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 15: 49-50.

¹²² Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, 27: 84; Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, 7: 4643.

¹²³ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 14: 113; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, 24: 112; Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, 6: 4195.

şiddetli bir fırtına ile helak edilmesi anlatılmaktadır.¹²⁴ Konumuzla ilgili ayette ise onların kökünün kazınması için bu fırtınanın yedi gece sekiz gün devam ettiği anlatılmaktadır. Burada İbn Abbas, İbn Mes'ûd, Mücahid gibi müfessirler başta olmak üzere birçok müfessir husûm kelimesine daha önce de belirttiğimiz gibi birincil anlam olarak "mütetâbiât yani peş peşe gelen ve sürekli olan", bazı müfessirler de bu anlama yakın olarak da "köklerini kesmek için devamlı olan" anlamını vermiştir.¹²⁵ Hatta Taberî (ö. 310/923) "mütetâbiât" anlamının verilmesinde icma' olduğunu dile getirmektedir.¹²⁶ Ancak aşağıda yapacağımız açıklamada da olduğu gibi kendisinden önce bu kelimeye uğursuzluk anlamı verildiği ortaya çıkmıştır.

Bu kelimeye ikincil anlam olarak görebildiğimiz kadarıyla İkrime'den (ö. 105/723) rivayetle uğursuzluk anlamının verildiği ilk tefsir Abdurrezzak es-San'anî'nin (ö. 211/826-827) eseridir.¹²⁷ Uğursuzluk anlamının verilmesi ise Âd kavminin yedi gece sekiz gün esen fırtına sebebiyle helak olmasından dolayıdır. Yani Âd kavminin başına bela ve musibet geldiği için bu günler uğursuz sayılmıştır.¹²⁸ Ayrıca bu kelimeye uğursuzluk anlamının verilmesinde nahs kelimesinin etkisi olduğu söylenebilir. Çünkü nahs kelimesinin geçtiği ayetler de Âd kavminin helakıyla ilgilidir.

Bütün bu açıklamalardan hareketle "husûm" kelimesinin Âd kavminin "kökünün kazınması için sürekli" esen fırtına anlamında kullanılması daha isabetli olacaktır.

Âd kavminin helak olduğu bu günlerin Şevval ayının sonunda Çarşamba günü başlayıp yedi gece sekiz gündüz sonra diğer Çarşamba günü sona erdiğine dair rivayetler vardır.¹²⁹ Ancak bu günün Pazar veya Cuma olduğuna dair rivayetler de vardır.¹³⁰ Ayrıca hicri 6. yüzyıldan itibaren bu günlerin kış aylarının sonunda bulunan günler olduğundan veya Âd kavminden bir kadının gizli bir yere saklandığı ancak sekizinci gün rüzgâr onu da çıkarıp öldürdüğü için "eyyâmu'l-acûz" dendiği görüşleri tefsirlerde yer almaya başlamıştır.¹³¹

Yukarıdaki görüşlere baktığımızda hicri 6. yüzyıl öncesi ve sonrası arasında farklılık olduğu ortadadır. Zira kamerî ayların yıl içinde sürekli değiştiği malumdur. Kış aylarının sonuyla Şevval ayının sonu her zaman bir olmamaktadır. O dönemde

¹²⁴ Hâkka 69/6.

¹²⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 11: 64-66; Mâverdi, *en-Nuket ve'l-Uyûn*, 6: 77; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 15: 415; İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'an-i'l-Azîm*, 14: 111-112; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8: 5309; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 29: 117.

¹²⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 11: 66.

¹²⁷ San'anî, Abdurrezzâk b. Hemmâm, *Tefsîru'l-Kur'an*, nşr., Muşafa Müslim Muhammed, (Riyâz 1989), 2, 311.

¹²⁸ Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Maḥmûd es-Semerḳandî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm: Te'vilatu Ehli's-Sünne*, nşr., Fatma Yusuf Heymi, (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2004), 5: 227; Mâverdi, *en-Nuket ve'l-Uyûn*, 6: 77; Zemaḥşerî, *el-Keşşâf*, 6: 195-196; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 15: 415; Ayrıca Bk., Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 3: 440; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, 29: 41-42; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8: 5313-5314.

¹²⁹ Mâverdi, *en-Nuket ve'l-Uyûn*, 5: 174-175.

¹³⁰ Mâverdi, *en-Nuket ve'l-Uyûn*, 6: 77.

¹³¹ Zemaḥşerî, *el-Keşşâf*, 6: 192; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 15: 415; Ayrıca Bk., Ḳurtubî, *el-Câmi li Aḥkâmi'l-Kur'an*, 21: 193; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 3: 440; Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-Aḳli's-Selîm*, 9: 22; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, 29: 41-42.

Şevval ayının sonuyla kış aylarının sonu denk gelmiş olabilir. Ancak bunu bilmek zor olsa gerektir. Ayrıca İbn Âşûr bu günlerin kışın sonundaki günlerle irtibatının kurulmasını kışın sonunda havanın rüzgârlı olması sebebiyle olduğunu dile getirmiş ve bunun vehimden öteye geçmeyeceğini söylemiştir.¹³²

Kanaatimizce bu günlerin belirlenmesinden çok Âd kavminin neden helak edildiğinin üzerinde durulmalı ve “Bunlar ne yaptılar da helak oldular?” sorusunun cevabına vurgu yapılmalı ki tefsiri okuyanlar onlar gibi davranmaktan sakınsın ve kendisine çekidüzen verip onların halinden ibret alsın. Çünkü Kur’an, kıssaların mesaj ve ibret boyutuna yoğunlaşmamızı istemektedir.¹³³

Vâkı’a suresinin başında, kıyamet koptuğunda onu kimsenin yalanlamayacağı, yeryüzünün şiddetli bir şekilde sarsılacağı, dağların paramparça olup toz gibi olacağı ve insanların üç gruba ayrılacağı¹³⁴ bu gruplardan birinin de “ashâb-ı meş’eme” olacağı anlatılmaktadır. Ashâb-ı meş’eme, ashâb-ı meymenenin mukabilinde amel defterleri sol taraftan verilenler, dereceleri düşük olanlar ve uğursuz olanlar şeklinde anlaşılmıştır. Çünkü Arapların zihninde sol taraf, uğursuzluğu ve bereketsizliği çağrıştırmaktaydı. Kötü insanlar, Allah’a ve Rasûlüne iman etmemeleri sebebiyle azaba uğrayacakları için kendilerine kötülük yapmış olurlar. Onlar cehennemde azaba uğrayacakları için de “uğursuz ve bedbaht olanlar” anlamı verilmiştir.¹³⁵ Ayrıca Hz. Âdem’in sol tarafından çıkıp ahirette arşın solunda yer alanlar¹³⁶ anlamı da verilmiştir. Meş’eme kelimesi ayetin devamında teaccüb kalıbında tekrarlanmıştır. Bu da kelimenin anlamını pekiştirmektedir.¹³⁷ Yine Allah ve resulüne iman etmeyen hüsrana uğrayanların Kur’an’ın birçok yerinde bahsedilmiştir.¹³⁸

Beled suresinde yine yukarıda geçtiği gibi ashâb-ı meymenenin mukabilinde ashâb-ı meş’eme geçmektedir. Bu kimselerin Allah’ın ayetlerini inkâr edenler oldukları ve cehenneme kapatılacakları anlatılmaktadır.¹³⁹ Bu kimselerin “bedbaht olan veya amel defterleri sol taraftan verilenler olduğu” yanında ahirette cehenneme atılmayı gerekli kılan günahları işlemeleri sebebiyle “kendilerine uğursuz olanlar” şeklinde de anlaşılmıştır.¹⁴⁰ Bu kelimeye ikincil olarak uğursuzluk anlamının verilmesinde kelimenin kök anlamının etkili olduğu söylenebilir.

Deyimler konusunda çalışma yapan Abdulcelil Bilgin bu ayetleri anlamlandırırken ashâb-ı meymene için “*bahtiyar olanlar*”, ashâb-ı meş’eme için ise “*bedbaht olanlar*” anlamını önermektedir.¹⁴¹ Bilgin’in önerdiği anlam bize göre de isabetli gözükmemtedir.

¹³² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 24: 260.

¹³³ Yûsuf, 12/111; Hicr 15/75; Hac 22/46.

¹³⁴ Bu gruplardan birincisi, “ashâb-ı meymene”, ikincisi “ashâb-ı meş’eme”, üçüncüsü ise “es-sâbikûn” yani öncülerdir. Bk., Vâkıa 56/8-10.

¹³⁵ Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 6: 22; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 15: 148-149.

¹³⁶ İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur’ân-i'l-Azîm*, 13: 348-350.

¹³⁷ Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 7: 4704.

¹³⁸ Ayrıntılı bilgi için Bkz., Zeki Keskin, *Edebi ve İctimai Açından Asr Süresi*, (Bursa: Emin Yay., 2018), 35-37.

¹³⁹ Beled, 90/19-20.

¹⁴⁰ Mâverdî, *en-Nuket ve'l-Uyûn*, 6: 280; Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 8: 5845.

¹⁴¹ Abdulcelil Bilgin, *Kur’ân’daki Deyimler ve Zemaşşerî’nin Keşşafı* (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2016), 79-84.

Sonuç

Kur'an'da uğursuzluk olgusunun incelendiği bu çalışmada uğursuz saymanın geçmişi Kur'an'a göre Hz. Salih dönemine, yazılı kaynaklara göre ise eski Mezopotamya'ya dayandığı ve çeşitli toplum ve dinlerin kültüründe -ilahi dinler bunu yasaklasa da- bir şekilde varlığını devam ettirdiği ortaya çıkmıştır.

Uğursuz saymanın temelinde bir olayı veya durumu kötüye yorumlama veya kötülükten kurtulma arzusu yatmaktadır. Bunun yanında bir şeyi uğursuz saymada eşyanın veya olayların hakikatinin bilinmemesinin, geleceği bilme arzusunun, bela ve musibete uğramanın, örf, adet ve geleneklere bağlı kalmanın, kültürel etkileşimin ve zihinsel çağrışımın etkili olduğu söylenebilir.

Kur'an'da uğursuzluk anlamını ifade eden kelimelerden "tetayyür" kelimesi odak kelimedir. Tetayyür kelimesinin geçtiği tüm ayetlerde inanmayanların Allah'ın yoluna davet eden elçilere uğursuzluk isnad ettikleri görülmüştür. Bu kelimenin geçtiği surelerin hepsi Mekkî surelerdir. Yani Allah'ın bu ayetlerle uğursuzluk olmadığını bildirerek zihniyet inşası ve dini esasları ikame etmek için Mekke'de insanların cahiliyeden kalma inançlarını düzeltmeyi murad ettiğini ifade etmek mümkündür.

Bunun yanında Âd kavminin şiddetli bir fırtına ile yok edildiğini anlatan ayetlerde nahs ve husûm kelimesine müfessirlerin birçoğu tarafından Âd kavmi azaba uğradığı için uğursuzluk anlamı verilmiştir. Nahs ve husûm kelimelerine insanlar tarafından bazı günlerin uğursuz olarak nitelendirmelerinden kaçınmak için ayetin siyak ve sibakına uygun bir şekilde anlam verilmesi gerekmektedir. Buradan yola çıkarak nahs kelimesinin "şiddetli azap günleri" anlamında, husûm kelimesinin ise Âd kavminin "kökünün kazanması için sürekli" olan anlamında kullanılmasının daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Ashâbu'l-meş'eme terkibine ise ahirete inanmayanların durumunun kötülüğünü anlatmak ve amel defteri sol taraftan verilenleri anlatmak için kullanılsa da cehenneme girecek olmaları sebebiyle uğursuzluk anlamı da verildiğini tespit edilmiştir. Ancak ahirette, inkâr edenlerin durumunu anlatmak için "bedbaht olanlar" anlamının verilmesi daha uygun gözükmektedir.

Kur'an, uğursuzluk inancına Allaha ve peygamberlerine inanmayanların sarıldığını haber vermektedir. İnanmayanlar, başlarına gelen bela ve musibetlerin sebebinin gönderilen elçiler olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak Kur'an başlarına gelen bela ve musibetin inanmayanların kendi yaptığı işler sebebiyle olduğunu bildirmektedir.

Hadislerde uğursuzluğa çokça yer verilmiştir. Bir şeyi uğursuz sayma kınanırken; kendiliğinden gelişen bir olayı hayra yormada bir problem olmadığını ifade etmek mümkündür.

Sonuç olarak Kur'an'da uğursuzluk olgusundan negatif olarak bahsedildiği, uğursuzluğun insanların hayatında psiko-sosyal yönden olumsuz etkileri olduğu ortaya çıkmıştır. Mekkî surelerde bu konunun olumsuzluğuna dikkat çekilmesi de uğursuzluğun insanların inanç hayatından çıkarılması gerektiğini göstermektedir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. nşr.: Şuayb Arnavut-Âdil Mürsid, 50 cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1995.
- Akdemir, Salih. *Son Çağrı Kur'an*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Ali, Cevad. *el-Mufaşşal fî Târihi'l-Arab Kable'l-İslâm*. 10 cilt. Basım Yeri Yok: İntişârâtü's-Şerif er-Radî, 1380.
- Altuntaş, Halil-Şahin Muzaffer. *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meali*. Ankara: DİB Yayınları, 2006.
- Âlûsî, Maḥmûd Şükrî el-Bağdâdî. *Bulûğu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab*. nşr. Muhammed Behce el-Eserî. 3 cilt. Basım Yeri Yok: Kâhire, t.y.
- Âlûsî, Şihâbu'd-Dîn es-Seyyid Maḥmûd el-Bağdâdî. *Rûhu'l-Meânî fî Tefsiri'l-Kur'an'î'l-Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî*. 30 cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, t.y.
- Arık, Durmuş. "Uğur ve Uğursuzluk". *Halk İnanışları El Kitabı içinde*, ed., Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu. 328-342. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. 12 cilt. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.
- Aydın, Mehmet. "Fal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 12: 134-138. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Ayverdi, İlhan. *Kubbealtı Lugatı Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. (Redaksiyon Ahmet Topaloğlu). 3. Baskı. İstanbul: Kubbealtı, 2016.
- Beyzâvî, Nâsıruddîn Ebû saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî. *Tefsîru'l-Beyzâvî Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*. nşr., Muhammed Subhî b. Hasan el-Hallâk, Maḥmûd Ahmed el-Etrâs. 3 cilt. Dimeşk-Beyrût: Dâru'r-Reşit, 2000.
- Bilgin, Abdulcelil. *Kur'an'daki Deyimler ve Zemaşerî'nin Keşşafı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Bilgiz, Musa. *Kur'an'da Bilgi (Kavramsal Çerçeve, Bilgi Türleri)*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2013.
- Buḥârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *Saḥîhu'l-Buḥârî*. Şam-Beyrût: Dâru İbn Keşîr, 2002.
- Cevherî, İsmail b. Hammad. *eş-Şihâh Tâcu'l-Luğa ve Şihâhu'l-Arabiyye*. 6 cilt. nşr., Ahmed Abdulgafur Attar, 4. Baskı, Beyrût: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1990.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hurafeler ve Batıl İnançlar*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2016.
- Çelebi, İlyas. "Uğursuzluk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42: 51-52. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Çelebi, İlyas. "İyâfe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23: 497. Ankara: TDV Yayınları, 2001.

Çelik, Ali. *İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnanışları -Hicaz Bölgesi-*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1995.

Demirci, Kürşat. "Uğursuzluk, Dinler Tarihi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42: 52-53, Ankara: TDV Yayınları, 2012.

Durmuş, İsmail. "Müşâkele". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32: 154-155. Ankara: TDV Yayınları, 2006.

Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî. *Tefsîru Ebi's-Suûd, İrşâdu'l-Aklı's-Selîm ilâ Mezâyê'l-Kur'an'î'l-Kerîm*. 9 cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsî, t.y.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *Süneni Ebî Dâvûd*. Riyaz: Mektebetü'l-Meârif, t.y.

Ferâhidî, Hâlîl b. Aḥmed. *Kitâbu'l-Ayn Muretteben alâ Hurûfi'l-Mu'cem*. 4 cilt. nşr., Abdülhamîd Hendâvî, Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.

Fîrûzâbâdî, Mecdu'd-Dîn Muhammed b. Yakub. *Ḳâmusu'l-Muḥîṭ*. nşr., Tahkîku't-Turâs. 8. Baskı. Beyrût: Müessetü'r-Risâle, 2005.

Gözeten, Bayram. *Denizli'de Manevi Halk İnançlarının Din Fenomolojisi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2011.

Hekim, Gülfem. *Hadislerde Uğur ve Uğursuzluk*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1998.

İbn Âşur, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 cilt. Tunus: el-Mektebetü't-Tûnûsî, 1984.

İbn Haldûn, *Mukaddime*. (Trc. Süleyman Uludağ). 14. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.

İbn Kesîr, İmâdu'd-Dîn Ebu'l-Fidâ İsmâil ed-Dîmeşki. *Tefsîru'l-Kur'an-î'l-Azîm*. 15 cilt. nşr., Muştafa Seyyid Muhammed v.dğr. Ḳâhire: Mektebetü Evlâdî's-Şeyḥ li't-Turâs, 2000.

İbn Manzûr, Cemalu'd-din Muhammed b. Mûkerrem. *Lisânu'l-Arab*. 15 cilt. Beyrût: Dâru Şâdir, t.y.

İşfehânî, er-Râğîb. *Müfredâtü Elfâzi'l Kur'ân*. nşr., Şafvan Adnan Dâvûdî. 5. Baskı. Dîmeşk: Dâru'l-Ḳalem, Beyrût: Dâru's-Şamiyye, 2011.

Ḳalkaşendî, Ebu'l-Abbas. *Şubḥu'l-A'sâ*. 14 cilt. Ḳâhire: Dâru Kütübî'l-Mışriyye, 1922.

Karaman, Hayrettin, Ali Özek, İbrahim Kafi Dönmez, Mustafa Çağrı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut. *Türkiye Diyanet Vakfı, Kur'an-ı Kerim ve açıklama Meali*. Ankara: TDV., Yayınları, 2012.

Keskin, Zeki. *Edebi ve İçtimai Açından Asr Süresi*. Bursa: Emin Yayınları, 2018.

Kılıç, Sadık. "Seküler Dünyanın Gizli Dini: Falcılık, Astroloji...". *Ekev Akademi Dergisi*. 1 sy 2. (1998): 1-8.

Kitabı Mukaddes Şirketi. *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2016.

Kök, Zeynep. *Karaisalı (Merkez) Halk Kültürü Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2006.

Köse, Ali; Ayten, Ali. "Bâtil İnanç ve Davranışlar Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Analiz". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 9, sy: 3, (2009): 45-70.

Ḳurtubî, Ebû Abdillâh Muḥammed b. Aḥmed b. Ebî Bekir. *el-Câmi' li Aḥkâmî'l-Kur'an ve'l-Mübeyyinu limâ Tedammenehû mine's-Sünneti ve Âyi'l-Furḳâni*. 24 cilt. nşr., Abdullah b. Abdulmuḥsin et-Turkî. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2006.

Kyendyebai, Gaukhar. *Üniversite Öğrencilerinde Batıl ve Paranormal İnanç Algısı Üzerine Bir Çalışma: Çanakkale Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2016.

Mandaloğlu, Mehmet. *Doğu-Batı Kültürel Etkileşiminde Orta Asya'dan Göçler (M.S. VI. Yüzyıla Kadar)*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2011.

Mâturîdî, Ebû Mansûr Muḥammed b. Maḥmûd es-Semerḳandî. *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm: Te'vilâtu Ehli's-Sünne*. 5 cilt. nşr., Fatma Yusuf Heymi. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2004.

Mâverdî, Ebu'l-Ḥasan Ali b. Muḥammed b. Habib. *en-Nuket ve'l-Uyûn Tefsîru'l-Mâverdi*. 6 cilt. nşr., Es-Seyyid Abdulmaḳsûd b. Abdurrahim. Beyrût: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, t.y.

Meydan, Burcu. *Batıl İnançların Çin Toplum Yaşamına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2013.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Ḥaccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri. *el-Câmiu's-Sahîḥ*. Riyâz: Mektebetü't-Tayyibe, 2006.

Örnek, Sedat Veyis. *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: Bilgesu Yayınları, 2017.

Öz, Mustafa. "Ezlâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12: 67. Ankara: TDV Yayınları, 1995.

Öztürk, Mustafa. *Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.

Râzî, Ebû Abdillâh Muḥammed b. Ömer el-İmâm Faḥruddîn. *et-Tefsîru'l-Kebîr ev Mefâtiḥu'l-Ġayb*. 16 cilt. nşr., Seyyid İmrân. Ḳâhire: Dâru'l-Ḥadîs, 2012.

Sağlam, İbrahim. "Uğursuzluk Üç Şeydedir..." Rivayetinin İsnad ve Metin Yönünden Tahlili". *Kırkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*. Yıl 2, sy. III, Kırkkale 2017: 81-108.

Saenko, Iu. V. "The Superstitions of Today's College Students". *Russian Education & Society*, (2005): 76-89.

San'ânî, Abdurrezzâk b. Hemmâm. *Tefsîru'l-Kur'an*. 3 cilt, nşr. Muştafa Müslim Muḥammed, Riyâz: 1989.

Suyûtî, Celâlu'd-Dîn. *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*. nşr., Şuayb el-Arnâvut. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2013.

Sümer, Necati. "Cahiliye Araplarında Falcılık". *Milel ve Nihal-İnanç-Kültür-Mitoloji*. 13, (2016): 135-157.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir. *Tefsîru't-Taberî Câmiu'l-Beyân an Te'vîli'l-Kur'an*. 12 cilt. nşr., İslam Mansur Abdulhamid. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2010.

Tartûr, Abîr b. Süleyman b. Muhsin. *et-Te'tayyur Mefhûmuhû, Âseruhû ve Subûlü İllâcîhû*. Yüksek Lisans Tezi, el-Camiatü'l-İslamiyye, Gâzze 2011.

Taşköprizâde, Aḥmed b. Muhammed. *Miftâhu's-Saâde ve Misbâhu's-Siyâde fi Mevdûâti'l-Ulûm*. 3 cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye, 1985.

Tirmîzî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *el-Câmiu's-Sahîh (Sünenu't-Tirmîzî)*. nşr., Aḥmed Muhammed Şakir. Basım Yeri Yok: Matbaatü Muştafa Elbânî el-Halebî, 1978.

Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*. 11. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

Uzun, Mustafa. "Falnâme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12: 141-145. Ankara: TDV Yayınları, 1995.

Varlı, Mustafa. *Bidat, Hurâfe ve Batıl İnançlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dîni Kur'an Dili*. 9 cilt. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2015.

Yıldız, Alim. "İslâmî Türk Edebiyatında Kur'ân Falları". *İslâmî Türk Edebiyatı Sempozyumu*. 195-232.

Yılmaz, Hayati. "Kadıızâde Mehmet Efendi'nin er-Risâletü's-Sa'diyye Adlı Risâlesi". Ed., Ömer Kara, *Erzurum İspirli Kadıazade Mehmed Arif Efendi ve Ömer Efendi Sempozyumu*. (Erzurum Mayıs 2014): 333-346.

Zebîdî, Muhammed Murtadâ el-Hüseynî. *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. 40 cilt. nşr., Abdulkarim el-Azebâvî. Kuveyt: et-Turâsî'l-Arabî, 2001.

Zemaşşerî, el-Allâme Cârullah Ebu'l-Ḳâsım Maḥmûd b. Ömer. *el-Keşşâf an Haḳâiki Ğavâmidî't-Tenzîl ve Uyûnu'l-Eḳâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl*. 6 cilt. nşr., Âdil Aḥmed Abdu'l-Mevcûd, Ali Muhammed Muavvad. Riyâz: Mektebetü'l-Obeikân, 1998.

Zerkeşî, Bedruddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh. *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'an*. nşr., Muştafa Abdulkadir Atâ. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011.

Zevzenî, Ebû Abdullâh el-Hüseyn b. Aḥmed b. el-Hüseyn. *Şerhu'l-Muallakâti'l-Aşr*. Beyrût: Dâru Mektebeti'l-Ḥayat, 1983.